

સાતમી સાહિત્ય પરિષદ માટે લખાયેલો નિબંધ

ગુજરાતી ભાષામાં
૧૯૨૬

ઇંગ્રેજી શબ્દોનો ધસારો.

Received on 23-3-26

Deputy Collector:

Surat.

22/4/19 26

લેખક અને પ્રકાશક:-

નીછાભાઈ ભાઈશંકર ભટ્ટ.

યાનપ્રસ્થ સિનિયર-શિક્ષક.

અરસાડ (વાયા અમલસાડ.)

૧૩૩૨૬

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઇટ-વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૩૩૨૬ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ ગુજરાતી ભાષામાં સંગ્રોહ
નો ધસારો.

વિષય નં- ૦૬૪૬૬૬: ૨૦૦

મિત્રો અને લાઇબ્રેરી,

કે બાંધે સમય થયાં ચાલુ બેવહારકાળમાં ન્યાં જોઈએ ત્યાં આપણી ગુજરાતી ગિરિરામી ઇંગ્લેન્ડ સંપાદનો એક લખેલાં જોડો રહી છું. ઇંગ્લેન્ડ બહુલા, નહિ બહુલા, નાના મોટા જેના વર્ગમાં, મધ્યમ વર્ગમાં, કે કનિષ્ઠ વર્ગમાં કોઇ નહિ તો કોઇ રૂપે ઇંગ્લેન્ડ સંપાદનો ઉપયોગ ખરોજ. છોકરાઓ ઇંગ્લેન્ડ બહુલાં ઇંગ્લેન્ડ જોડે તે જુદી વાત, પણ ઘરમાંએ સાધારણ વાતચીતમાં અધુરું ગુજરાતી અને અધુરું ઇંગ્લેન્ડ જોડેલાં જણાયા. મોટાઓ પણ અધુરું પછું. ઇંગ્લેન્ડ ધુસાડયા વગર રહેતાં નથી. સભામાં વક્તાઓ પણ એવું કરતાં જોવામાં આવે છે. વર્તમાનપત્રો, માસિક પત્રો અને જાહેર જગ્યામાં પણ તેવુંજ. કેટલાંક પુસ્તકો પણ એવા ચેપથી મુકત નથી. અંતુ જોતાં મનમાં વિચાર ધોળાયા કરતો હતો કે આ સ્થિતિમાં કાંઈ ફેરફાર થવાની જરૂર છે, અને તેથી એને ચર્ચામાં લાવવી જોઈએ. પણ આજ ફાટયો ત્યાં થીંગણું કેમ દેવાશે. એમ કરી બેસી રહ્યો હતો. એટલામાં છટ્ટી સાહિત્ય પરિષદના બહુકારા સાંભળ્યા ને સમાચાર વાંચ્યા. તે પરથી મેં પરિષદની વ્યવસ્થાપક સમિતિનાં મંત્રીજી ઉપર એ હકીકતનો પત્ર લખ્યો ને તેમાં ઉક્ત મથાળાં હેઠળ એક ટાપણુ ખડું કરી દિગ્દર્શન કરાવવાની ઇચ્છા દર્શાવી. એ ઇચ્છાને મંત્રીજીએ પ્રેમપૂર્વક પ્રોત્સાહન આપ્યું એટલે આ અદ્યપમિતિ સંપર્કે આ કફેટું સાદસ વહોરી લીધું. પણ અનિવાર્ય કારણસર છટ્ટી પરિષદ માટે એ મોકલી શક્યો ન હતો તે આ સાતમાં પરિષદ માટે મુક્તવરી રાખ્યો હતો. એમાં કાંઈ ઠોકરાતો લાગ્યું તો સંભાળી લેવાનું સુચનનો ચૂકશે નહિ એવી આશા છે.

કદાચ કોઇને લાગશે કે એમાં કફેટું સાદસ તે શું ? તેના પ્રત્યુત્તરમાં જણાવવાનું કે એની કેટલાંક કારણો છે. (૧) કેટલાંક એમ માનશે કે આ તો કોઇ 'ભદ્રભદ્ર' જેવાં વિચાર ધરાવનાર હશે, કે ઇંગ્લેન્ડ ભાષા પ્રતિ કેવળ અભાવ દર્શાવનાર વ્યક્તિ હશે. (૨) હાલની સ્થિતિ ઉભી થવા દેવામાં અમારા મહાન ગુરુઓ અને ગુરુ ગુરુ પંડિતો પણ સીધી તેમ આડકતરી રીતે કાંઈક સહાયજન થયલાં જોવામાં આવે છે. (૩) સરકારી કચેરીઓના ગુજરાતી પત્રવ્યવહારમાં ઇંગ્લેન્ડ સંપાદનો ઉપયોગ ઉપર ચર્ચા કરતાં કદાચ અભાવ જોડારી લેવાનો પ્રસંગ આપવો. (૪) ઇંગ્લેન્ડ ભાષાનો અને તેના જૂટા છાયા સહજો સંપાદનો અતિપ્રચાર કે જોડો વેગ અટકાવવો દુષ્કર્ત છે. (૫) વિષય પ્રતિપાદન કરવામાં જોઈતાં જ્ઞાન અને અવકાશની ન્યૂનતા.

પહેલા કારણના સંબંધમાં એટલુંજ કહીશ કે હું કાંઈ 'ભદ્રભદ્ર'ના વિચારનો નથી, કે ટિકિટના સ્થાનમાં 'મુદ્ય પત્રિકા' માટે પોકાર કરું, કે 'મિનિટ' સંપદ જોડેલાં અજ્ઞાનજ્ઞ અજ્ઞાનથી કરી કાનમાં આંગળી ઘાલું કે ન વહેવાર્નીમાવાસ નો સાસ્થાઈ કાઢું !!! ઇંગ્લેન્ડ ભાષા પ્રતિ મારો કાંઈ અભાવ છેજ નહિ. મારા છોકરાને તેમજ મારા બાણેજ વગેરે જેવા અજાણલાના છોકરાઓને ઇંગ્લેન્ડ બહુલાં ક્યાં છે. તેમ અમારી સ્વચાતિના છોકરાં એને ઇંગ્લેન્ડ બહુલાં માટે અને એક વિદ્યોતેજક રકમ ઉભી કરી છે. અને મોટી ઉમરે

આ સેવકે પણ બંને ભાષાનું ઉત્પાત્ત રચાન એક છે તે સગપણ હેતુ અને કેટલુંક તે એવા કંઈ કંઈ કરવા માટેનું છે.

બીજા કારણના સંબંધમાં મારે ઉદાહરણો આપવાં એ મારા પૂજ્ય અને ગુરુતુલ્ય વિદ્વાનોએ ગુજરાતી ભાષા અને અમારા કલ્યાણ માટે જે શ્રમ ઉઠાવ્યો હતો અને ઉઠાવે છે તેમના પ્રતિ દ્રોણી થવા બરોબર છે અને તેથી સત્તોરપિ ગુણ વાચ્યા દૈવા વાચ્યા ગુરોરપિ એ નીતિ વચ્ચે છતાં ખંચાતા ખંચાતા કંઈ કંઈ ઉદાહરણો આગળ દાખલ કરેલાં છે. જો કે તેઓએ હાલના જેવી ઈંગ્રેજ શબ્દોને ધુસારવાના હદ પારની લાગણી દર્શાવેલી નથી. અને ધણે ભાગે ન હૂટકે શબ્દ પ્રયોગ કરેલા જણાય છે. પણ કંટલાક અંશમાં મહાજનો શ્રેયઃ સંપન્ના અથવા સ્વચ્છવાચરિત શ્રેષ્ઠસ્તત્ત્વેતરોજનઃ (મોટો માણસ જેણે ગયો તે રાજ-માર્ગે. શ્રેષ્ઠ પુરુષ જેવું વર્તે છે તે જોઈ બીજાઓ તેની નકલ કરે છે) આપું થયેલું જણાય છે. આગલા વિદ્વાનોએ જે કાંઈ થોડી ધણી છૂટ લીધી હોય તે જોઈ પછી નાંખાએ તો પોતાની રિવેક દૃષ્ટિને આમ તેમ ફેરવીજ નહિ અને રાજમાર્ગે મળી ગયો જનણી પેલા ચાર પોપટ પડિતોના જેવું કરેલું પ્રતિત થાય છે. એ મહાન પુરુષો કદાચ તે સમયે ધારતે તો તેઓ તે વખતના એવા કલ્પમાન અને સત્તા ધરાવનાર હતા કે આજે કદાચ મુઝવણનો પ્રસંગ ન આવતે. દાખલા તરીકે 'ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી,' 'ટ્રેનિંગ કોલેજ,' 'શીમેન્ટ ટ્રેનિંગ કોલેજ,' 'આપારાવ લાયબ્રેરી,' 'ગુજરાત કલ્પ,' 'જેવી સંસ્થાઓના નામ તેઓ ધારતે તો દેશી (ગુજરાતી) ભાષામાંજ પાડત. સૂક્ષ્મ, સ્કોલર, સ્કોલર-શિપ, માસ્ટર વગેરે જેવા શબ્દોનો પ્રયોગ ઈંગ્રેજ નિશાળો માટેજ ખાસ રાખતે અને ગુજરાતી પાઠશાળાઓમાં એના ગોળ ધાણા ન વહેંચતે. 'જ્યુનિસિ' જેવા શબ્દો માટે 'પાંચાશઠાધિક મહેલસવ' ખુલામાં ન રાખતે. (જુઓ. શા. પ. નો જ્યુનિસિ અંક) વગેરે ઘણા ઉદાહરણો આપી શકાય, પણ લંબાણ થવાના ભયથી આટલાથી સંતોષ પડવા પડે છે.

ત્રીજું, સરકારી કચેરીઓના હુકમોને સુચનાઓમાં ગુજરાતી ભાષાની અજ્ઞાનતા કે પ્રમાદથી ભારોભાર ઈંગ્રેજ શબ્દો ધુસારી દેવામાં આવે છે. જેમકે હેડમિસ્ટ્રેસ, સરક્યુલર, રરલ, ક્યો-ટલોગ, રજીસ્ટર, લાયબ્રેરી વગેરે. શું આને માટે મહેતીજ, સૂચના પત્રિકા, પ્રાચ્ય વગેરે શબ્દો ન મૂકી શકાય ? પણ આવી બાબતમાં ચર્ચા કરતાં અમારા દેશી અધિકારીઓજ કાન લેતા કરે અને આ તે કાણુ ડહાપણીઓ મહેતાજ નીકળ્યો કરી કંઈનું કંઈ કરી દેવા તત્પર પણ નાચ ! (પણ હવે જો આવો ભય સેવક રાખે એમ નથી !)

હવે ત્રીજા અને પાંચમા કારણો તો સ્પષ્ટ જ છે એટલે એ ઉપર વધુ વિવેચન કરવાની જરૂર નથી પણ સૂર્ય સુર વિદ્વાનો અને સદ્ગૃહસ્થો ગુર્જરીના અભિમાનીઓ આ નીરસ લેખ ઉપર દૂપા છૂટિ રાખી કાંઈ પણ પ્રયાસ કરે તો ગરવી ગુર્જરીનું કાંઈ પણ નાક રહે.

આપણી ભાષાની મૂળ ઉત્પત્તિ અને વૃદ્ધિ.

આ વાત તો હવે નિર્વિવાદિત સિદ્ધ થઈ ચૂકેલી છે કે આપણી ગુર્જરગિરાનું પૂર્વરૂપ અપભ્રંશ, તેનું પૂર્વરૂપ પ્રાકૃત અને તેનું પૂર્વરૂપ સંસ્કૃત; અર્થાત્ આજે એ ચોથી પેઢીએ

૭. ચૈત્રી પેઢીમાં એના સત્પુત્રો, નરસિંહ, સામળ, પ્રેમાનંદ વગેરેએ પોતાની માતાને અમૃત સંજીવની દવા પાછ અમૃત ખોરાક આપી ચાલુ અવસ્થામાં આપણને તેની સેવા ઉઠાવવાનું સોંપી સ્વધામે ગયા. ગુજરાતના રાજાઓમાંથી ક્ષત્રિય મુખ્ય રાજાનાશ પામ્યું, અને મુસલમાની હુમલાઓ આવ્યા અને તેની પાદશાહત દાખલ થઇ અને 'યથા રાજા તથા પ્રજા' એ કહેતી મુજબ પહેરવેશ અને વાહુમાં વિકારો થયા. રાજદારી ખાતાઓમાં કારસ્તી, આરખી તુર્કી ભાષાઓનું પરિચય વધ્યું અને તેને લીધે આપણી ભાષામાં આજે ગણતંત્ર થાકી જઈએ અથવા અફેકા શબ્દ મૂકી દિલ્લી લગી જઈએ તો ત્યાં લગીમાં એ પુરા ન થાય એટલા શબ્દો ધુસ્યા. બેલવા લખવામાં કદાચ સુગમતા વધી હશે પણ ભાષા વર્ણ-સંકર થઈ. જે એટલાજ શબ્દો પોતાની પ્રમાતામહી પાસે મેળવ્યા હોત તો વર્ણસંકર ન કહેવાત. અથવા ખીજી રીતે કહીએ તો ભાષાને ખીચડો ન થાત. પણ 'ભાવિ પદારથ સિંધ્યા નથી થતું' એવી લોકાકિત ખોટી ન કહેવાય. પછી વયમાં મરાડી-પેચાઇનો દોર ચાલ્યો, પણ તેની અસર ભાષા પર ફેટલી થયતી તેનો કાંઈ પત્તો નથી. કયા શબ્દો તેમાંના રહેલા તે જાણવામાં નથી. માત્ર એક શબ્દ પારડી તાલુકામાં શિવાજીના સિક્કા કે 'શિવરાજ' કહેવાતો, અને તેનો ઉપયોગ પણ ફેટલોક વખત ચાલુ હતો, પણ થોડા વરસ થયા તે સિક્કાઓ એવી લેવાયાથી તે શિવરાજ શબ્દ હતો નહતો થઈ ગયો. મહેમુદી ખાતામાં એક દફતરનું નામ 'પહાણી' છે તે અને શિવરાજદારને સ્થાને વપરાતો ચીટનીસ એવા કાર્મિક જુજ છે. નર્મદ કવિએ 'ગોડી' 'કેતારી' એા બે ત્રણ શબ્દો 'નર્મ' કવિનાં અને દ્રાપદી દર્શન નાટક'માં મુકેલા જણાય છે. અને ત્યાર પછી હાલમાં 'મુકદ્દમામાના' અર્થનો 'ખટલો' અને એક ખીજો 'નોકરશાહી' એ જે શબ્દો દક્ષિણી પત્રમાંથી કે લોક ખોલીમાંથી દાખલ થયા છે. આપણે ત્યાં 'ખટલો' શબ્દ 'ઘેરાં છોકરાં' એવા મૂળમાં છે. જમકે કેમ ભાઈ, તમે ખટલા સાથે છો કે એકલા ? પણ હવે ઉપરનાં અર્થમાં પણ ચાલુ થયો છે. એટલેથી મરાડી સંખ્યા સમાપ્ત થતાં નામદાર બ્રિટિશ સરકારનું રાજ્ય ૧૮૦૦ અને તે પછીના વરસોથી ચાલી ઇંગ્રેજ પદ્ધતિના ખાતાઓ દાખલ થતાં ગયાં તેમ તેમ અમલદારોના હોદ્દાઓ અને ખાતાના નામો અને દફતરના નામો ઇંગ્રેજ થતાં ગયાં અને લોઈ મેકાલેની 'મત પત્રિકા' સ્વનોંધ પરથી આ દેશમાં ઇંગ્રેજ કેળવણી દાખલ થઇ અને તે આ પ્રાંતમાં પણ પેઢી સારથી ઇંગ્રેજ શબ્દોની વપરાશ થવા માંડી.

ઇંગ્રેજ કેળવણીથી અનેક પ્રકારનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું, જે આંખની ચાર આંખ પણ લોકોના ફેટલાક ભાગની થઇ; અનેક સુધારાઓ દાખલ થયા પણ તે સાથે ઇંગ્રેજ શબ્દો પણ શુદ્ધ કે ફેપાંતર થઇ આજ લગીમાં એટલા બધા ધુસ્યા કે થોડા વખતમાં મૂળ ઇંગ્રેજ શબ્દ ક્યો અને ગુજરાતી ક્યો તે પારખવો મુશ્કેલ થઇ પડવાનું; અને તેથી એ જાતનો ખીચડો તો થયલોજ હતો, પણ હવે તો તે છેક ચાચરે જૂતાઈ કાઢવાનો કે ક્ષેત્રપાળ મૂકવાનો જાણ બાકરોજ હોય એવું ભાષાનું સ્વરૂપ થઈ જવા આવ્યું છે-અરે થઈ ગયું છે એમ કહીએ તો ખોટું નથી કેમકે ગુજરાતીનું ખેસણું ફેણીમેર છે તે હવે કળી શકાતું નથી. 'ઉત્તનાં આરાટે અંજ વાંકાં' તેમ આપણી કહેવાતી ગરવી-અરે ગરીબડી ગુજરાતના જોડણી પરવે

તો વાંકાં અંગ છેજ અને તેવી સ્થિતિમાં વધારો કરે એવા મિશ્રિત પરભાષાના-પરવાચના વિકૃત સ્વરૂપથી વિશેષ વાંકાં અંગો બની રહ્યાં છે. શુદ્ધ ગુજરાતી; સંસ્કૃતમય ગુજરાતી, મુસલમાની ગુજરાતી, પારસી ગુજરાતી અને હવે અઘ ઇંગ્લેન્ડ ગુજરાતી, પણ અને ઉપલ્લા પ્રકારોમાં મિશ્રિત કરે એટલે દરેકના પાછાં વિકૃત ભુદાજ નામકરણ સંસ્કાર થયે-અરે થઈ ગયા. છે. તો હવે બાકરો ખરો કે નહિ ? આ વિચાર કરી રહ્યો હતો એટલામાં એવોજ પડઘો પાડનાર એક સાહિત્યાચાર્ય મળ્યા. રૂપમાં નહિ પણ 'સાહિત્ય' શાસિકના વાચનમાં મળ્યા. એ એક મારા પે. ઉપશિક્ષકે મને વાંચવા આપ્યો તેમાં આ પ્રમાણે તેઓ જણાવે છે:-

‘સાહિત્ય’ પુ. ૬ અ-૧૦ પૃ-૬૯૪ શ્રીમાન સાહિત્યાચાર્ય કશ્યાણકેરે કહ્યું છે કે “મારો આધીન મત એવો છે કે નોંડણી વૈવિધ્ય સહજ ફેરફારવાળા ભુદા ભુદા ભાવ દર્શાવવાને જાણી નોંધનીજ યોજવામાં આવ્યું હતું. જરા સૂક્ષ્મ રીતે એ સમયના સાહિત્યોનો અભ્યાસ કરીશું તો જણાશે કે અંગ્રેજ અને સંસ્કૃતના બહોળા ભાષા જ્ઞાનને લીધે ગુજરાતીઓનો વિચાર વેગ વધ્યો હતો. ગુજરાતી ભાષા એ વિચારનું સરળપણે વહન કરી શકે એટલી બધી સમૃદ્ધ ન હતી. યથાક્રમે યથામતિ અને અનેક સાક્ષરો ભાષાને સમૃદ્ધ કરવા નવા નવા શબ્દો યોજતા પણ એટલાથીજ બે કાંઠે વઘાં કરતાં વિચાર પૂરને મર્યાદા છોડી ઉપકંઠ પ્રદેશમાં વહેતા અટકાવી શકાશે નહિ, તેમ એ સમયના વિચારવંત વિદ્વાનોને વેળાસર દેખાઈશું કે કંઈ પણ તાર્કાલિક ગોઠવણ કરવામાં નહિ આવે તો સાક્ષાર પરભાષાના અનેક શબ્દો ભાષામાં પેસી જઈ પીયડો કરી નાંખશે, એવી બીતિ પણ લાગેલી છે. આમ થતું અટકાવવાને ઝમણે સંસ્કૃત ભાષામાંથી ચથેચ્છ શબ્દો લેવા માંડેલા અને અનેક નવિન શબ્દો યોજવા પણ માંડેલા અને એ રીતે અને નેટલી ત્વરાથી ગુજરાતી ભાષાની શબ્દ સમૃદ્ધિમાં વધારો કરવા માંડેલો. તે સમયનો ભાષાનો એક વિશેષ પ્રકાર જેને રા. શ્રી. કલ્યાણ ‘સાક્ષરીઆ’ ગુજરાતી કહે છે તે આજ કારણથી ઉદ્ભવેલો. આમ છતાંએ આગ્રહ ભાષામાં અને સંસ્કૃતમાં જે સૂક્ષ્મભેદ શબ્દના બધારણમાં સહેજ ફેર કરવાથી અથવા ભુદો શબ્દ વાપરી બતાવાતો તે હુંક ભંડોળવાળી તે સમયની ગુજરાતી ભાષાદ્વારા દર્શાવી શકાતો નહિ; તરબુમાનો તે સમય હતો અને પરભાષામાંથી થયેલા ભાષાંતરોમાં શબ્દ ભંડોળની ખામીને લીધે મૂળની ખૂણી સાચવી શકાતી નહિ. આ કારણથી તે સમયના સાક્ષરોના મગજમાં એકજ શબ્દને બિનબિન રીતે લખી બિન બિનભાર સુચવવા એવી ખ્યાલ આવેલો હતો અને તેને અંગે જેને આજે નોંડણી વૈવિધ્યના નામથી ઓળખીએ છીએ તે પ્રકારની યોજના થયેલી.”

શાળા પત્ર સૈનરી મહોત્સવના અંકમાં પૃ-૧૧૧ ‘ઉદ્’ ભાષાનો ઇતિહાસ, નામક લેખમાં જણાવ્યું છે કે:-

“સંસ્કૃત ભાષાપર તો એનું કંઈ ચાલે તેમ ન હતું તેથી આ વગર તેડા મહેમાનને વળ ભાષાએ આવકાર આપ્યો. ધાર્મિક હિંદુઓ વણાક સમય સુધી એ રહેચ્છ ભાષાથી દૂર રહ્યા, પણ ભાષાની સત્તા ધર્મ ને રાજ કરતાં પણ બળવતર છે. કેમકે ધર્મ ધર્મ

અને પછે મધ્યમી જરૂરો, આઠે પહેર એક સાથે રહેવું, લેણદેણને વ્યવહાર, વગેરે બાબતો એવી છે, કે જેથી એ બાબા વિના ચાલતું જ નથી. વળી ધણીક નવી વસ્તુઓ એવી આવે છે કે તે પોતાનું નામ પણ સાથે લાવે છે. કેટલાક શબ્દો એવા હોય છે કે તે એક શબ્દથી જોડી શકાય અથવા થાય છે, તેટલી તેનું બાબાંતર કરી બોલવાથી અથવા થતી નથી. મુસાફરીમાં અન્ય લોકોના સહવાસમાં રહેનારી પ્રજાને ના છૂટકે પણ તેના શબ્દો બોલવાજ પડે છે. કાંઈ વખતે આનંદ કે હેતના કારણથી મિત્ર મિત્રના શબ્દો ખોલી આનંદ માને છે. સાથી વિશેષ કારણ એ છે, કે વિજયી પ્રજાની દરેક વાત વધારે ગમે છે. તેમની રીતભાત, ચાલચલણ, કપડાલતાંની નકલ થાય છે, અને લોકો એ બધું હોંસે હોંસે કરે છે, એટલું જ નહિ પણ તેમાં ગર્વ માને છે.”

ગુજરાતી ભાષામાં ઇંગ્રેજી શબ્દો જુસવાના મુખ્ય કારણો:—

(૧) ઇંગ્રેજી ભણેલાઓને ગુજરાતી શબ્દ વહેલા મળતા નથી કે યાદ આવતા નથી એટલે તરત ઇંગ્રેજી મૂકી દે છે. જરૂર પડે કે નવા ઉપગમી લેવાની અશક્તિ કે પ્રમાદથી શીધાજ ઇંગ્રેજી ધુસાડી દે છે.

(૨) મોટામની ખાતર એવા શબ્દ બોલે છે કે પ્રમાદથી બોલે છે.

(૩) બીજા દેખતાં કાંઈ ખૂટી વાતચીત કરવી નહિ હોય ત્યારે ગુપ્ત સંજ્ઞા તરીકે ઇંગ્રેજી શબ્દો વાપરે છે.

(૪) ઇંગ્રેજી ભણેલાને બોલતા જોઈ ઇંગ્રેજી ગુજરાતી શબ્દોના બેઢથી અજ્ઞાન માણુઓ સહજ એવા શબ્દો ઉપાડી લે છે.

(૫) સ્વભાષાનું અભિમાન ન હોવાથી એવા શબ્દો ધુસાડે છે.

(૬) સંસ્કૃત ભાષાનું પઠન પાઠન જેમ્મ તેવું ન હોવાથી

(૭) રાજકર્તા કોમની સત્તા અને સગવડ સાચવવા.

ઇંગ્રેજી શબ્દો કયાં કયાં ધુરયા છે તેની ટુંકી યાદી:—

(૧) વાંચનમાળા.

(૨) અન્ય ગ્રંથો, પછી તે ગદ્યાત્મક કે પદ્યાત્મક હોય કે ગદ્યપદ્યાત્મક હોય,

(૩) સામયિક પત્રો (દૈનિક, સાપ્તાહિક, માસિક, ત્રિમાસિક કે વાર્ષિક)

(૪) ખાનગી જાહેર ખર્ચો કે વિજ્ઞાપન પત્રો, પછી તે સામાયિક પત્રોમાં હોય કે હસ્ત-પત્રો રૂપે હોય.

(૫) સરકારી આજ્ઞાપત્રો પછી તે લેખી હોય કે હાથેલાં હોય.

(૬) વાર્તાલાપ અને ભાષણો.

(૭) ખાનગી સંસ્થાઓ (શિક્ષણ વિષયક, સાહિત્ય વિષયક કે કળા વિષયક)

(૮) સરકારી સંસ્થાઓ, કે કચેરીઓ, પત્રપ્રેષણ કાર્યાલય વગેરે.

નવી યુજશતી વાચનમાળાની ચોપડીઓમાં ધોડા અંગ્રેજી શબ્દો:—

મ્યુનિસિપાલિટી	પાસેન્જર	સેંટીગ્રેડ	સોડાવોટર	ટેબલ
પાનામેંટ	સ્પેશીઅલ	ગ્રેટબ્રિટન	ફાસફરસ	ઓવરસીયર
સેકન્ડ	સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટ	વેસ્ટ	કામીનીક	કમિશર
ફાઇવર	ફોનોગ્રાફ	નોર્થ	ગ્રેફાઇટ	ડિપ્યુટી
પોલિસ	બ્લોટીંગ	ઇસ્ટ	યાડ	કોર્ટ
લેવી	ટ્રોટ્ટરન	આઉથ	મેજર	વાર કુટ
ઇવનીંગવાટી	હેડક્વોર્ટસ	આસીસ્ટન્ટ	ગાર્ડ	સીવીલસર્જન
ઇરિષતાલ	ઓકસીજન	કલેક્ટર	માસ્ટર	ક્લાર્ક
ટપાલ ઓફીસ	સ્ટેટ	સેક્રેટરી	સ્ટેશન	ક્રિકેટ
સેવિંગ્સ બેંક	માઇસ્ટ્રી	સ્પેક્ટ્રમ	ગેલેરી	લેન્સ
બોક્સબોર્ડ	આગબોટ	ગિરમ	સ્લેટ	ગવર્નર જનરલ
મીનીટ	એરોપ્લેન	પ્રીસ્ટર	મનીઓર્ડર	ઇડીઆ
કાર્ડિયક સોડા	કંપનિ	લેમેન્ટ	મહેતાળ	ટ્રેનિંગ કોલેજ
ટિકીટ	ડાક્ટર	નૈટ્રીક એસિડ	જન	બ્લીચિંગ
કેપબોક્સ ગુડહોપ મોટર	રબર	રબર	રેલ્વે	પાઉડર
વાઇસરોય	રેસીડન્ટ	લેફ્ટનન્ટ	હાઇ	મેગેનીઝ
એજન્ટ	થર્મોમીટર	કાર્ડ	સ્ક્રૂ	ડાયોક્સાઇડ
પ્રિન્સીપાલ	રીપોર્ટ	વનોક્યુલર	સોસાઇટી	રોબોટીક
સેનેટ	મ્યુઝીઅમ	ટનલ	કિવનીન	જ્યુબિલિ
ગ્રેન	પ્લાસ્ટર	ટર્પેટાઇન	કોન્સીલ	પેનીનસ્યુલા
ઝારીએન્ટલ	હાઉસ ઓફ લૉડ	હાઉસ ઓફ કોમન બર્કનહેડ		સેન્ટ

સૂચના કે આજ્ઞામાં લખાતા ઇંગ્રેજી શબ્દો:—

મીસ્ટ્રી	રરલ	અન્ટ્રેપ્રન	લિવીંગ સ્ટીફીકેટ કોન્યુઅલ
જી. આઇ. પી	સર્વિસયુક	રેવન્યુ	ભાયગ્રેરી
એજ્યુકેશનલ	પેપર	ઓરલ	ફોરમેન
હી. આઇ. પ. ઇ	મેનીટર	વિન્ટર વેકેશન	કમિટી
રજીસ્ટર	ફીટલ	વીઝીટરથુક	રીડીંગરૂમ
ચાન્સ	મેસર્સ	પ્રમોશન	એલાવન્સ
સીનિયર	રીઝલ્ટ	લીબ	ટાઇમ
ફક્સરફેપ	રીપેર	એપીરફીસ	પેમેન્ટ
			એડવાન્સ

કલાશ	કોન્કરસ	દ્રક્ષ	એસ્ટીમેટ	એટ્રીકલયરલ
મીડલ	ન્યુક્લેપેપર	ન્યુક્લીયલ	ડીપાર્ટમેન્ટ	માર્જન
એન્સાઇન	કન્ડીજન	થર્ડ	ફર્ટ	સેકન્ડ કલાશ
મીડ્યુન	રીમાર્ક	રેકર્ડસ	વોરલોન	વોલન્ટીઅર
કેશ	બોન્ડ	પ્રેસનોટ	સેકન્ડીઅર	સ્ટેશન
સીલેકશન	ગ્રેડ	પેરેગ્રાફ	સ્ટાન્ડર્ડ	જોઇન્ટીંગ ટાઇમ
સ્ટીલપેન	પ્યુન	રીલીફફંડ	ડેપ્યુટેશન	પ્રેસ
રોબર્ટમેન	કુશટોકેટ	ઇન્સપેક્શન	નોટિફિકેશન	રથ

નવલ અંશાવલિ-જાળાપયોગી આવૃત્તિ. ૫-૨૮૯:-

“તેણે એના પુસ્તકોને નિશ્ચાયોની લાયબ્રેરી વગેરેને સાર ખરીદ કરી”

નોંધમાં:-

“પણ તે નાટકની સીનરી વગેરેનો મોટો ખર્ચ નાટક મંડળી કરી શકી નહિ” ૫-૨૮૬

“અમે તો આ અપવાદને આપણા દેશી બહેલાઓ ઉપર દુષ્ટ મિથ્યારોપ (લાઇબ્રેરી) જણાવે છીએ” ૫-૩૬૨

“આ પ્રસંગે ઈંગ્રેજી ભાષાનો નામીયો ફાંકડો અંધકાર મોકાલે (જે આ સમે કલ્પક તે શરકારી નોકરીમાં હતો) તેણે એક જળજળસ્ત મિનિટ લખી છે.....”

વિશેષ:-આ વાક્યમાં અર્ધ ચંદ્રાકૃતિ કાઢી નાંખી વાક્ય સુધારવાની જરૂર છે.

શરસ્વતીચંદ્ર ભાગ ૪ થો:-

“મીસ્ટર ધમ્પાટે ! તમારો વિચાર ખરો હોય તો પણ તેનો ઉચ્ચાર અસ્થાને છે” ૫-૪૫

“એક ટેબલ આગળ સંકર સમી.....બેઠા હતો”

“કુખ્યાટમાં ઈંગ્રેજ રાજપુરોના.....વગેરે”

“વિમાક પનીએ ઉતારેલા વિમાનો”

“પ્રિય ચંદ્રકાંતા ! હું રેડિકલ છું-અતિ સુધારક છું.” ૫-૧૫૦

“તરતકાળમાં અમારા લોકલ ઓર્ડર અને મ્યુનિસિપાલિટીઓ જેવાં સ્થાનિક સ્વરાજ્યની દૃષ્ટિને પામેલાં જોશો” ૫-૫૫

“કેટલાક અંશોનો કેપ્ટી-રાઇટ પર હસ્તે ગયેલો છે.” ન-અ-પ્રસ્તાવના આવૃત્તિ પહેલી, ૫-૨.

“તેમણે નવી સ્કુલને ઉદ્દેશીને લખ્યું હતું કે” ન-અ-૭-ટૂંકાંત ૫-૮

“પણ નવલરામને ભલામણ કરાવવી હલકી લાગી અને માત્ર સર્ટિફિકેટ લીધું” ૫-૧૦

શા-૫-૫૭૮ ૪૦ ચું. અને ૧૯૧૦ સા. બ. ક. ઠાંકાર:-

ગુજરાતના આર્થિક ઇતિહાસનો ગુજરાતીમાં નિખંધ લખવાના ઇનામો માટે લખ્યું છે-
બ્રોન્ઝ મેડલ (Bronz Medal)

“પૂરોપમાં રેફર્મિશન (ધર્મ સુધારો) થયા પછી સ્ત્રીઓમાં ફળવણી આપવાની પદ્ધતિની નો પાલો રચ્યો” શા-પ-૧૯૦૩ પૃ-૬૭

નોટ લુઓ:-

“ જર્મનીમાં ૨૧ યુનિવર્સિટીમાં સંસ્કૃત શિખવાય છે. આપણા દેશી રાજાઓએ ગીર્વાણ બાપાને પૂરતું ઉત્તેજન આપવું જોઈએ. તેમણે સંસ્કૃત કોલેજ સ્થાપવી જોઈએ.”

શા-પ-પુ-૫૧ પૃ-૧૬૩

“ એ જ્યુમિલિ વર્ષના મહોત્સવમાં એમ સુપરરૅચલ સોળપેજી કહતા હોદસો પૂરેતો દળદાર અંક અમારા ગ્રાહકોને મફત આપ્યો છે. ”

એ વાક્યમાં ‘ જ્યુમિલિ ને વર્ષનું વિશેષણ ગણવું કે સમાનાર્થ નામ ગણવું ? કે છઠ્ઠી વિભક્તિ અધ્યાહાર ’ ગણવી ?

‘સોળપેજી’ આ શબ્દ ‘સંકર’ ગણાય કે નહિ ? શા-પ-પુ-૫૧ પૃ-૨

“પૂલને બીજે છેડેનો અર્ટિશિયન ફૂલો, ‘ પ્રાણીઓના ફ્રાસિલો ” “ જ્યુઝિઅમ-સંત્રહસ્થાન. ” ‘ ફ્રમ-ઓરમા. ’ દરેક પ્રથક ફ્રામને માટે પ્રથક ફ્રમ છે ”

“ મકરપુરા પેલેસ ”

(આનંદ પર્યટનમાંથી આ ચાર શબ્દો લીધા છે. એ સંપ્રદાયમાં તેના લેખક પણ નોંધ કરે છે કે શહેરમાંની સંસ્થાઓ-કોલેજ વગેરે-ગુજરાતી નામોથી ઓળખાય છે. પરંતુ મહેલ અને તેમાંના સાહિત્યો પ્રેક્ષકોને અગ્રેજી નામથી ઓળખાવે છે. પૃ-૨૭-૨૮-૨૯

‘ કાવ્યશાસ્ત્રના વિનોદ ’ માંથી:-

“ તેથી આપણે તેને પ્રજ્ઞના ઉપયોગને માટે જાણું છે રૂપું અને તેથી પણ વધારે સુંદર હોય તેમ ‘ એકોપોલિસ ’માં રાખીએ કે તેથી કરીને લડાઈમાં કે બીજા કાંઈ બયમાં તેમને કાંઈ હાનિ ન થાય ” શા-પ-પુ-૫૦ (૧૯૧૧ પૃ-૧૩૦)

નાનજીઆણી—સર્ટિફિકેટ ઓફ માર્ટરોને ટ્રેનિંગ કોલેજના જે જે ધારા લાગુ છે તે બધા આ લોકોને પણ લાગુ થશે (શા-પ-પુ-૧૯૯૩ પૃ-૨૯૩)

લેખક અગરવાળા—“ પ્રિલિમિનરી પરીક્ષા લેવાંથી ઉપરની બધો સુધરવા ઉપરાંત ૬૨ વર્ષે થઈએલી પરીક્ષામાં ઉમેદવારોની સંખ્યા જે આટલા મોટા પ્રમાણમાં નિષ્ફળ નીવડે છે તે નીવડતી બંધ પુરો, કેમકે પ્રિલિમિનરી પરીક્ષાના પરિણામ ઉપરથી પોતાના દરેક નિશાળીઆમાં ફેટલું પાણી છે તે મહેતાજી નકકી કરી શકશે.” આ સૂચનામાં વારંવાર પ્રિલિમિનરીનો પ્રયોગ કરેલો છે. (લુઓ શા-પ-૧૯૯૩ પૃ-૩૫૧)

સ્વ. મ. ના. ગીતા ઉપોદ્ધાતમાં:-

‘ ડાર્બનેશ્વર ’ ‘ આનરેબલ મી તેલંગ ’ ‘ જ સ્ટસ તેલંગ ’ ‘ ટેલીગ્રાફ આર્ચીસ ’ ‘ બેટરીમાંથી ટેલીફોન ’ આ શબ્દો વપરાયા છે.

શ્રેષ્ઠ એચરવાળાના “ વરાળીઓ હાથી ” એ વિષેના લેખમાં નીચેના શબ્દો જણાય છે:-

“ એમન ઓફ કાનપુર ” અને “ ડાર્બનેશ્વર ઓફ ટેલેગ્રાફ ”

એ એ ગુજરાતી લિપિમાં અંગ્રેજી પુસ્તકના એ બાબોના નામો છે. પ્લાન, બોઇલર, એન્જન, ફોલ્ડ સિસ્ટમ, સિલિન્ડર, સિલિન્ડરપિસ્ટન, ટયુબબુલર બોઇલર, રેગ્યુલેટિંગ વ્રેક, મશીનરી બોઇલર, હેન્ડર, પેડલ. (જુઓ સાહિત્ય પુ. ૬ અંક ૧૧)

રા. ગુળનન વિ. પાઠક:—

“સુત્રાત્માનો કવિઓ કળાધરો અને દિલસુદો.”

“ફિલોસોફી સત્યાસત્ય સમજ છે”

“હકાથી આદરો સૈદ્ધા સંસ્કૃત—classic ગણાયો છે.

“સાહિત્ય”

શ્રીચુત અ. ક. ત્રિવેદી:—

(સાહિત્યમાં નીતિની ભાવના)

“મધ્યકાલીન સમયમાં ઉપરિચિત થયેલી સ્કુલમેન-શીલસુશીની ચર્ચાઓને માટે એકન આજ પ્રકારનો મત દર્શાવે છે”

“આપણું જ્ઞાન આપણને કોઇ એક સુપરત વસ્તુ જેવું છે—એ દ્રશ્ય છે”

“ધેર બેઠા બેઠા કોઈ એકાંત સ્થળમાં આમેઝોન ને ફેનોઆફ્ટની મદદથી સાંભળી શકીએ છીએ.”

“સિનેમેટોઆફ્ટની મદદથી જોઇ શકીએ છીએ.”

“ગન પાઉન્ડ કે જેસ લાઇટની શોધોના મહત્વ વિષે વારંવાર પ્રશંસા કરી નકામી છે.”

“આસપાસ શાર્દૂંગ થતું હતું. ડબ્બાઓ જોડાતા હતા.”

“કોઇ આવી રીઝવડ લેખક વાંચી જાય.”

“એકદમ ત્યાં નાટકનો ટ્રાન્સફરસીન અથવા દેખાવનો ફેરફાર થયો.”

“પોતાની હાઇડલના નામનો રપેરીઅલ કાર્ડ આપ્યો.”

“અમે અમારી પ્રખ્યાત ફેટીનમાં ઘેર જવા નીકળ્યા.” વગેરે.

(લાંબા સમયથી ધારણ કરાશે)

મહાત્મા ગાંધીજી:—

“જ્યારે એ બેનોએ પલ્લ પર્સમાં ભાગ આપ્યો છે તેથી મારે માથે મોટી જવાબદારી આવી રહેલી છે.” (જુઓ, હિંદુસ્થાન તા. ૫-૧૦-૧૯૧૬.) “હું એમ નથી કહેવા માંગતો કે ડીઝીઓ લેવાનું બંધ કરો. (ઉપરનાજ પત્રમાં પૃ. ૨૬)

શ્રીમાન સા. ન. બો:—

“કરીને તે પૃ. ૫ ના પ્રથમ અંગના બીજા પેરેગ્રાફમાં ફરી, કહ, જાણ, સફળ વગેરે જે કહ્યું જામાતિ જ્ઞાનોતિ એ વિષે ચર્ચા છે ત્હને અનુલક્ષે છે.” (પૃ. ૨૦૮ આ ૫. સને ૧૯૮૦ મુજબાવેલ અપેક્ષાક નું અવલોકન,

“વળી ‘પ્રાકૃતિકમ’ રહ્યું કયાં?”

“આમ કહી મ્હને એક બોડું ફુલસકેપનું સીટ ભરીને લખેલું આપ્યું.”

“વસંત વર્ષ-૧૨, અંક ૨, પૃ. ૬૦.

“આરો કેસ મે જ ચલાવ્યો.”

“ ૭ ૭ ૫ ૫૮

હિંદુસ્તાન તા. ૭-૬-૧૯:—

શેરમેનીયા વિષે લખેલા લેખમાં નીચેના શબ્દો જેવામાં આવ્યા (લગભગ આખો લેખ ગુજરાતી સ્વરૂપે એમજ મળ્યો છે.)

શેરમેનીયા, કંપની, શેર, રજીસ્ટર, મીલ સ્ટોર સપ્લાયર, બેંક, કંપનીઝ એક્ટ, ડીરેક્ટરો એજેન્ડા, કંપનિના આર્ટીકલ્સ ઓફ એસોશીએશન, મેનેજર-ડમથી, કંપની એક્ટ, મુલ-શીઅલ, પ્રીમીઅમો, ન્યુ ઇંડીઆ ઇન્સ્યુરન્સ કંપની, રજીસ્ટ્રાર, આર્ટીકલ્સ, ડીરેક્ટરોની બોર્ડ, સર નેનાઇટ, સ્પીસી ને કેડીટ બેંક સર અને આનરેબલો ગમે તે મીનીટે રાજનાયુ આપે.

હિંદુસ્તાન તા. ૩૧-૮-૧૯ પૃ-૧૨, સ્થંભ ત્રીજો:—

“હિંદી પ્રધાનના કાઉન્સિલપ્રાફ્ટોનું અમર્યાદીત વેચાણ થાય તોજ ચોક્કસપણું અને દંડતા લાવી શકાય.

હિંદુસ્તાન પૃ-૧૨ તા. ૩૧-૮-૧૯

“વોરલેન રીકર્ડીંગને લીધે મોટો વધારો થયો હતો”

“વોરલેનને બદલે લડાઇનું કરજ કે ચુકવણી (કેમકે ખાણ-લેન શબ્દ થયેલો જણાય છે.) અને રીકર્ડીંગને બદલે નવા લશ્કરીઓની ભરતી મુકતે તો શું થાત ? મથાળું તો નવા લશ્કરની ભરતી એમ કરેલુંજ છે.

હિંદુસ્તાન તા. ૧૦-૮-૧૯, પૃ-૧૦ (સામાજિક)

“જે તત્વગ્રામ અર્થશાસ્ત્રના સિદ્ધાંતને સ્વીકારતું નથી તે પાયા વિનાના ઉચ્ચ દાવર સમાન છે.”

તા. ૨૪-૮-૧૯, એક જગાએ ‘પેરા’ શબ્દનો પ્રયોગ કર્યો છે, બીજી જગ્યાએ ‘પરિચ્છેદ’ વાપર્યો છે. બધેજ પરિચ્છેદ વાપર્યો હોત તોફેવું સારું થાત ? આમ એક મ્યાનમાં બેતરવાર મવડાવવા જેવું છે.

હિંદુસ્તાન તા. ૭-૮-૧૯-પૃ-૭ “આપણી શાળાઓમાં ચાલતી વાંચનમળાઓ અને બૂલબૂલો ભાષાંતરવાળા પરદેશી લેખકોનાં ઇતિહાસ ભૂગોળના પુસ્તકોમાં સમયાનુસાર ફેરફાર કરાવવા અને તે માટે નિમાનુસાર કમિટિમાં સાહિત્ય પરિષદના પ્રતિનિધિની નિમણૂક કરાવવા માટે સરકાર ઉપર પરિષદે દબાણ કરવાનું છે. તે સાથે જોડણીના પ્રશ્નોનો સરલ રીતે નિકાલ લાવી પારસી ગુજરાતી અને ઇસ્લામી ગુજરાતીનો પણ શુદ્ધ ગુજરાતી સાથે કેવી રીતે મેળ મળે, આપણા પારસી અને ઇસ્લામી ભાષાઓ ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદના કાર્યમાં કેવી રીતે રસ લેતા થાય વગેરે પ્રશ્નો પણ પરિષદે વિચારવાના છે.” જ્યારે હિંદુસ્તાન પત્ર શુદ્ધ ગુજરાતીનું આદર્શ અભિમાની છે; તો બે જાતની ગુજરાતીમાં ત્રીજી ઈંગ્લિશ-ગુજરાતી ભાષા પોતાના પત્રમાં નહિ થવા દેશે તો શુદ્ધ ગુજરાતી માટે મોટી સેવા બજાવેલી ગણાશે. આ લેખમાં કમિટિને બદલે સમિતિ શબ્દ વાપર્યો હોત તો ‘ફેવું સારું થાત ? સમિતિ ઉપરથીજ કમિટિ શબ્દ થયેલો છે.

ગુજરાતી સંજ્ઞા પૃ. ૧૪૦૬ તા. ૧૪-૬-૧૯:—

મહાત્મા ગાંધીજીનું ગાદગલ જયુબીલી સ્મારક

—” હકીકત લખતાં સુવર્ણ મહોત્સવ શબ્દ વાપર્યો છે. તો ગુર્જર લિપિમાં અંગ્રેજી શબ્દની શી જરૂર ? ‘ગુજરાતી’ જેવા ગુજરાતી પત્રકારોમાં ગુજરાતી ભાષા માટે ઉચ્ચ

મહાત્મા પંચ જ્યારે અન્યને શુદ્ધ ગુજરાતી માટે દોરશે નહિ તો ખીલું કાણ દોરશે ?

રા. મણિકલાલ કાળીદાસ બદ:-

પોતાના મુખ્યચિત્ર નામે ચોપડીની પ્રસ્તાવનામાં હેકળ પેતાનું ટેકાણું લખે છે. 'તેમાં હાલિસ માર્ટર્સ કવાર્ટર્સ' આમ ઉગ્રિજ શબ્દો અને ગુજરાતી લિપિમાં લખ્યું છે. બાકી મણિકલાલ ગુજરાતી સાહિત્યના શોખીન છે, લેખક છે તેમને આવું ચેતક ક્યાંથી ? હેલર વ્યાકરણ તરફ જોઈએ:-

પ્રસ્તાવનામાં એક વાક્ય છે કે પુરોત્તમ શાસ્ત્રીએ એક વેળા મારું લખેલું ઉત્તરવામાં અને ડાવતાં ખુદા શોખવામાં આપાસ લખ્યા લીધો છે. એમાં ખુદા શબ્દ માટે ગુજરાતી શબ્દ ન જડ્યો તેમ ઉપજની શક્યો નથી. વળી પૃ-૧૪૬ ક્રમાંક (કલમ) ૩૭૭ માં પરચુરણી મી (મીસ્તર) પ. (પેટ્ર) એવી સંગ્રા ખતાવતા ગુજરાતીમાં બોલાતા આ મીસ્તર પણ વ્યાકરણમાં પેટા વિના કેમ રહે ?

આ નીચે એક ટુંક સંવાદ છે, તેના પાત્રો ક્યાં વર્ણના છે, તે બાબત પરથી સહજ જણાઈ આવે એમ છે. એ સાહિત્ય (પુ-૭, પૃ-૧૮૭-૮૮)માંના એક રમુજ સંવાદનો કકડો છે.

‘મિ. ગોવિંદન—આપ જાણે ? એમ શા વાસ્તે ? આપ ચરખદાર જમાનામાં નવા ધંધા રાજમારો કાકડી ચીજડાંની કાતી ઉગે છે. હેર કટિંગસલૂન, વોશિંગ કંપની, કે હોટેલ રેસ્ટોરાંના બીજાનેય શું કંઈ કમ ચાલે છે ? વળી કલબ કે બાર બિલ્ડર્ડના ધંધા ઉપસંત સરવાઈવલ આફ મિ ફિટ્નેસના નિયમ પ્રમાણે ખીરીઆની સાથે રાજના બે સ્પીઆવાળો નામાંકિત ધંધો પણ પહેલેથીજ બહુ લોહીવાળો સેલ્ફ કનસીટ્ડ કન્ઝર્વેટીવમ પંથના લોકાના હાથમાંજ આવ્યો છે. અને થોડા વખતમાં વહેવા સાથે હિંદમાં પબ્લિક અંદર ટેકરના ધંધાનું ક્ષેત્ર ખુલવાનો પણ દરેક સંભવ છે.

ગ્રા.—મીલો અને કારખાનાઓ પણ અત્યારથીજ એક માણસને હાથે ખડનોથી ચલાવવામાં આવનાર છે કે ?

મિ. ગો.—હોય બી. પણ હું હાલમાં તેમ ધારતો નથી. હું જુલોતો ન હોઉં તો જ્યાં છે ત્યાં હિંદના તન મન અને આત્માની ઉન્નતિ અર્થે જુના હિંદની મીરી અને હાકકાં મેસિંગ થોટમાં નાંખી તેની રાખની ખાખમાંથી હિંદના નામને લાયકની પ્રજા ઉત્પન્ન કરવાનો મિકેનિકલ સામાન આ હાથકામાંજ વસાવવાની સિગ્નલ હોય તેમ માનું છું.”

ઉગ્રિજ લિપિમાં છતાં અર્થ આખા વગરના ઉગ્રિજ શબ્દો વ્યૂત્કરો અને કહેવતોનું ગુજરાતી લખાણમાં સંમેલન.

“સારા સારા ગુરોપી શિકારંજી તેમને Gun Bearer તરીકે ઢાળે છે. આ શૈલી ગુજરાતી સાહિત્યની લાખણી રાખનાર ખરા અંતઃકરણથી શું સ્વીકારી શકશે ?

એ Valley (ખીણ) એટલે કંઈ નાનો સરખો ઢુંકો ખાડો નથી. આમાં ઉગ્રિજ શબ્દને પહેલો લખી પછી તેનો અર્થ આપ્યો છે ખરો પણ ગુજરાતી શબ્દ ગોણસ્યાને મુકાયો છે.

અસહ્યવસ્થા પૃ-૩૨૭ માં કોષ વિષયે લખતાં જણાવ્યું છે કે નિઃસંશય Anger & Short Madness એ ક્રોધ અનુભવનું વાક્ય ખરું છે, આમ ઉગ્રિજ કહેવતનો અર્થ

આખા વગર તે બાપાથી અંશાત વાયક એનો શો લાભ લઇ શકે ? શાળાપત્ર પુસ્તક પર પૃષ્ઠ ૧૦૪ “ખાડાથી થોડેક દૂર એક પાટીયું લગાડેલું છે જેમાં Beware of poisonous gas deadly to Human and animal beings લખેલું છે. હ સાત યાર્ડ ત્યાંથી દૂર ફીટિંગ નામની નદી છે.” આ વાક્યમાં પાટિઆ પરતું ઇંગ્લિશ લખાણ અર્થે વગર આપેલું છે. તો ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે આંગ્રજ-ભાષા વિમુખ મનુષ્ય એની મતલબ ફત્તી રીતે સમજે !

‘શાળાપત્ર-૫-૧૦૩ “Africa is the home of lions” એનો પણ અર્થ આગળ પાછળ જણાતો નથી.

‘શાળાપયોગી આદર્શ નવલ ગ્રંથાવલિ-૫ ૩૭૪-એ અર્થથી (Nature) કરતાં વધારે રપ૫૮ જ્ઞાન થાય છે.

વળી જુઓ હું જાણું છું કે (Poetry) નો ભાવાર્થ રસથી વધારે સારો સમજાય છે.

Lands of nature are immutable એ hypothesis સ્વજાળા શાસ્ત્રનો પાયો છે. એટલે કાવ્યશાસ્ત્ર પણ એ વિના કેમ રચી શકાય ?

સરસ્વતીચંદ્ર :-

‘એ ઉચ્ચગ્રાહ Utopia છે.’ (૫. ૧૪૭)

‘ગમે તેટલી Gallantry અને Chivalry ની ઇમારત મનમાં બાંધવા જાઉં છું. (૫-૧૩૨)

“It is all Utopia, you see! મીરદર શંકરશર્મા માફ કરજો.” ૫-૭૫

વીર રાવજી કંઈ બોલે છે. પછી શંકરશર્મા કહે છે ‘Thank you’

“તમે Science ને નામે Fatalism ની જાળમાં ગૂંચવાયા છો. હું Free will ને સત્કાર કરી Duty શોધું છું.” ૫-૭૦

‘સાહિત્યમાં નીતિની બાવના’ શાળાપત્ર ૫-૫૧, ૫-૪૦૪:-

“પ્રાન્તિક બાપાબેદો અને Schools અથવા તો જૂના ને નવા કે વિરુદ્ધ મતના વિચારોના બેદો કેટલેક અંશે રહેવાનાજ.”

આ આંગ્રજશબ્દમય રચના મને તો કદાંગી લાગે છે. ‘અને’ અવ્યય જોડે ઇંગ્લિશ શબ્દ મૂકી આગલા શબ્દો સાથે સંધાન કરવું અપ્રકૃત છે. એ રચના આમ કરત તો શાસ્ત્ર:- પ્રાન્તિક બાપાબેદો અને જૂના ને નવા કે વિરુદ્ધ મતના વિચારોના બેદો (Schools) ઠેા ફટલેક અંશે રહેવાના જ.”

‘આયુર્વેદનો પુનરુદ્ધાર’ વસંત-૫-૧૨, અંક ૯, ૫-૫૦૨:-

એનેટોમીમાં Dissection કર્યા વગર ક્ષીપી શકાયજ નહિ,

વૈદકના સંસ્કૃત પુસ્તકો સંબંધી જણાવ્યું છે કે તે બનતાં સુધી ગુજરાતીમાં હોવા નોંધએ કારણ, કે સંસ્કૃત શ્લોક બોલવાથી થણી વિદ્વતા છે એમ દાલના વ્રજપતનાં લોકો ઉપર અસર થતી નથી.

‘તાર કહેવું’ પણ એવુંજ છે કે ઇંગ્લિશ શબ્દમાં સમજ નહિ પડે માટે અર્થ ઇંગ્લિશ ગુજરાતી બેળી બાપામાં કાંઈપણ વિષય ન હોતાં શુદ્ધ ગુજરાતીમાંજ જણાવવો નોંધએ.

Mister, messers, miss. honourable:-

આ શબ્દોનો પ્રયોગ ઈંગ્લેન્ડ બહુતરને પ્રમાણે દેશી લોકો માંદોમાંદો એક બીજને બોલાવવામાં તથા લખવામાં રા. રા. ને બદલે કરતા થઈ ગયા છે. ઈંગ્લેન્ડ નહિ બલ્કે પશુ તે જોઈ એવી રીતે વ્યવહારમાં એ શબ્દો વાપરે છે. વર્તમાનપત્રોમાં કે માસિકોમાં લેખકના નામની પહેલાં એનો ઉપયોગ થતો જોવામાં આવે છે. પશુ એ રીત અનિષ્ટ છે. ઈંગ્લેન્ડ ગૃહસ્થાના નામની પહેલાં એવો પ્રયોગ થાય એ સ્વાભાવિક છે; પશુ આપણે શા માટે કરવો જોઈએ, તે સમજાતું નથી. રા. બ. કમળાશંકરભાઈનો પશુ એવોજ અભિપ્રાય જણાય છે. તેમણે આપેલા લેખકોના નામની પહેલાં 'રા. રા.' એવા માનસુચક શબ્દોના પ્રયોગનો મુકયા છે. ઉદાહરણ તરીકે જુઓ:- ૧૯૧૨નું શાળાપત્ર પૃ. ૮૬ તથા ૧૭૭. વળી સ્વ. રા. સા. મહીપતરામભાઈનો પશુ એવોજ મત જણાય છે. એમણે એક વખત લખ્યું છે કે 'રાજેશ્રી જીતન્દ્રાલને અમે મુખ્યારકમાદી આપીએ છીએ ! માનનીય સા. શ્રી નરસિંહરાવ પશુ મુખ્યાવકોષ ઐક્ષિકની ટીકા વખતે રા. હરિદાસ આમ લખે છે માટે સર્વત્ર એવી રીતેજ લખાવું બોલાવું જોઈએ.

Honourable-(એનરેબલ) આ શબ્દ ધારોસભાના દેશી નિદેશી સભાસદોના સ'બ' ધમાં વપરાય છે, પશુ તે ગુજરાતીમાં પશુ સાધારણ થતો જાય છે. એની જગ્યાએ કાંઈ કાંઈ પ્રસંગે 'નામદાર,' માનવંત, આવા શબ્દો પશુ વપરાય છે તેનોજ હમેશા ઉપયોગ કરવો જોઈએ.

ગુજરાતી લખાણોમાં ઈંગ્લેન્ડ મૂળાક્ષરોનું ઘુસવું.

બુદ્ધિ, અંગગણિત, અક્ષરગણિત, અને પદાર્થવિજ્ઞાના ગુજરાતી પુસ્તકોમાં, નાટકોમાં જેમ પુરૂષ હોય તે સ્ત્રીના વેષ લે છે, અને સ્ત્રીઓ-નરીઓ કદાચ પુરૂષનો વેષ લે છે, અથવા જાત જાતના રૂપો લે છે, તેમ ઈંગ્લેન્ડ મૂળાક્ષરોને બાળમોષ લિપિનો કે ગુજરાતી લિપિનો જાણે વાજો પહેરાવ્યો હોય, તેવી રીતે મૂકવામાં આવે છે ! વળી તે ઉપરાંત ઈંગ્લેન્ડવાળા ઈંગ્લેન્ડમાં તેનો મૂળ ઉચ્ચાર કાયમ રાખી સ્વાભાવિક રીતે સમજીતીમાં તેવો ઉચ્ચાર કરે છે ત્યારે આપણે અહીં તેનો ઉચ્ચાર આપણા મૂળાક્ષર હોય તેમજ કારાંત ઉચ્ચાર કરીએ છીએ ! આવો વેષ ધારણ કરવામાં શું ફળ છે તે સમજી શકાતું નથી ! ઉપર જણાવેલાં પુસ્તકો સિવાય બીજા વિષયોના પુસ્તકોમાં પશુ જ્યાં કાંઈ હકીકતના પેટામાં અનુક્રમે કાંઈ જણાવવાનું હોય ત્યાં ધણું ખરું ઈંગ્લેન્ડ મૂળાક્ષરોને ઉપરોક્ત સ્વરૂપમાં ગોઠવવામાં આવે છે. ક્યાં ક્યાં પુસ્તકોમાં એવો ક્રમ રખાયેલો છે, અથવા એનો વપરાશ થયેલો છે, તે જણાવવાની જરૂર નથી, કેમકે મોટા સમ્બંધી જાણમાં તે હોવાનું જોઈએ; શાળાપત્રમાં જોશો તો બંને રીત ચાલુ છે, 'કેંગરૂલીનું સાસ્ત્ર' અને કળા' એ નામના એ બાગમાં પ્રસિધ્ધ થયેલાં પુસ્તકોમાં જરૂર પ્રસંગે બાળમોષ લિપિમાં આપણા મૂળાક્ષરોનો ઉપયોગ થયેલો છે, તેમ સર્વત્ર હોવાનું જોઈએ. વળી આ વિચારને અનુસાદન આપે એવી 'સાહિત્ય' નામક માસિક પત્રે એક પુસ્તકની નોંધ લેતાં ટીકા કરી છે, તેમાં મુખ્ય છે:-

“કર્તાએ એ; બી, સી, ડી ને બદલે અ, બ, ક, ઇ કેમ મૂક્યા હશે તે સમજાવું નથી ક, ખ, ગ, ઘ મુકવાથી કોઈ પણ જાતની હરકત આવે એમ નથી” જુઓ ‘સાહિત્ય પુ-૭, અ-૨, પૃ-૧૩૪

આમાં પહેલા વાક્યમાં જે કહ્યું છે, તે ઇંગ્રેજ મુળાક્ષરોનું સ્વરૂપ આપણે પ્રથમ કહી ગયા તેમ જઠારાંતવાળું આપણી ખે.લીનું ધોરણ કરવાથી કહ્યું છે. ત્યારે તો ઇંગ્રેજનું સ્વરૂપ રહેવા દેવું હતું. બીજા વાક્યમાં આપણામાં શું જોઈએ તે બતાવ્યું છે.

આ પ્રમાણે આપણે ગદ્ય લખાણમાં ઇંગ્રેજ શબ્દોનો નકામે પ્રયોગ થતો જોયો; હવે પછમાં એવા પ્રયોગો નિહાળીએ. જુની વાંચનમાળામાં ‘ભદ્ર’ વિષયની કવિતા હતી તેમાંની-

‘કાયા કાય સમાનના, હિપને રત્ન અમૂલ,
કિંમત પામે કારમી, તે જો તું આ રક્તલ’

આ કડીઓ આપણા સ્વ. કવીશ્વર દ. ડા. ની છે. એમાં ‘રક્તલ’ શબ્દને રદ કરવાનો જાણે અજાણે પ્રયાસ છે.

નર્મ કવિતામાં પૃ. ૮૨૩ (નવી આવૃત્તિ)-

આખા ગુર્જર દેશમાં અંગ્રેજ નિશાળ,
સૌથી પ્રથમ સ્થપાઇ છે, સૂરતમાં નિર્ધાર.
હાઈ સ્કૂલ ઉપનામથી, સરકારી થઈ એહ;
પ્રતિ વિદ્યારથી, નામ કરતાં રહ.
ગુર કેપગુર પણ યોગ્ય સૌ, સર્વાત અનુકૂળ;
પણ નિજ મંદિરવણ રહી, નિસ્તેજ આ રક્તલ.

આ પ્રમાણે ગુર્જરગિરાના અનન્ય ઉપાસકની કૃતિઓમાં ‘રક્તલ, હાઇસ્કૂલ,’ અને આ પછીની કડીઓમાં ‘પારોનેટ, કલેક્ટર’ જેવા શબ્દો આવે છે; પણ આ છેલ્લા બે જેવા વિશેષ માનપ્રદ અને અધિકારસુચક શબ્દો વિશિષ્ટ કાર્ય પ્રસંગના અને અનિવાર્ય હોવાથી આપણે એવા પ્રયોગો માટે કદાચ આંખ આડા કાન કરી શકીએ.

રાજપુરૂષ રીપન સરદાર. સાહેબા, આ માળ સ્વીકારો.
રાજનીતિ ઉંચી એ ઉદાર, સાહેબા આ માળ સ્વીકારો. -ટેક.
* * * * *
* * * * *

એમે કુમારિકા સહુ, આશિષ દઈએ સાર

તમને લેડી રીપનને, અર્પણ કરો એ હાર

સાહેબા. ૫.

આમાં ‘લેડી’ શબ્દનો પ્રયોગ ઉપરના કથન જોવાજ છે, પણ રીપન સાહેબને ઉપરનું ટેકમાં સરદાર કહ્યો, તેમના ધર્મ પત્નીને ‘સાહેબા’ ના ઉમદા. શબ્દ પ્રયોગથી કડીને ઉમદા બનાવી, તો ‘લેડી’ બદલે ગુર્જર કે સંસ્કૃત કોઈ ઉમદા શબ્દ મુકત તો કાંઈ નવોજ પ્રદેશ ઉપડત, પણ બલે, આ ઉપર આપણે બહુ મુદાર ન બાંધીએ, પણ અક્ષર

બાળકોના પર જુદીજ થાય છે. વળી આગગાડીના કટાવમાં-જે કાષ્ટની, ફળી ટાંગીને વાવટા ઉડવી, દીવા રાખી, સિંગનલા રૂડી રાતી જણાવે.

આમ સિંગનલાનો પ્રયોગ કર્યો છે.

વળી પૃ. ૧૨-

શેઠ કલીલાલ બુદ્ધિવાન, તમે થાઓ હવે આગેવાન,
તમ વિના પાર ન પામે. નવ ફૂંડ નિરાશ્રિત જામે,"

એમાં "ફૂંડ" શબ્દનો ઉપયોગ કર્યો છે.

સુખેષ ચિન્તામણિમાં પં. નવચરામભાઇની નિશાળના કવિ વલ્લભદાસ કહે છે કે-
બધા ભારતરો અસ્તરો લઇ ફરે છે, ગુણી ગુર્જરી બોડવાનું કરે છે.

કદાચ એમની કથની ખરી હશે. તેમ બધા કાવ્યો અલગત સુખેષદાયક છે, પણ શબ્દોનો કચ્છરખાણ વાળીને તથા વર્ણુ સગાઇના લોકમાં અસ્તરો સાથે ભારતરોનો પ્રયોગ કરી ગુણી ગુર્જરીને બોડીને વિરૂપ બનાવવામાં તેમણે કંઈ કસર રાખી છે ખરી?

હવે આપણે શાળાપત્રની સેનેરી જ્યન્ટીના અંકમાં સ્વ-અમીષર પ્રજાદની કૃતિમાં ડાહીઈ કરીએ. જુઓ-પૃ. ૪૨, શ્લોક ૪૧.

શિક્ષક શિક્ષણ સ્થાન દીઠાં નહિ મુદ્દણ કે મિલ્લ પાર્થિવ જેવાં, પશ્ચિમના ડિક્ટેશન આગળ, ભારતનાં મૃતલેખન કેવાં ?

જુદા જુદા હોદ્દામાં જરૂર ફોલોડો સુંદર સંસ્કૃતમય બાનીમાં શિક્ષક' વિષે રચેલાં છે તેમાં આ મિલ્લ અને ડિક્ટેશન ગોટજ એમને કંઈ ગુર્જર કે સંસ્કૃત શબ્દો જણ્યો નથી એ આશ્ચર્યનક છે ! ખરે' એમણે ફૂંડ (બાસ અને મણેશ) મુખે પાર્થિવ (પ્રાકૃતિક અર્થનો શબ્દ પ્રયોગ થયો હોત તો હીક થાત) પદાર્થના પશ્ચિમના સાસ્ત્રી, યંત્રો વગેરે આગળ પૌરસ્ત્રવને નીચું નમાવ્યું છે. 'શબ્દ' મિત્રારા કયાં રહી જાય ?! ત્યાંના શબ્દો પણ અહીંના શબ્દો કરતાં ચઢતા હોવાજ જોઇએની ? આમાં ભાવ દિ'અર્થા' છે, રસિકતા ઝામેલી છે; પણ તેમ કરતાં શાબ્દિક પ્રયોગ ઉછીનો લેવો પડ્યો એજ એક દિવગીરી ઉપજાવે છે.

હવે આપણે "નામદાર સહેનશાહ પાંચમા જ્યોર્જનું જીવનવૃત્તાંત" એ નામના ગુર્જરગિરામાં લખાયેલાં પુસ્તકમાંના કાવ્યો તરફ દ્રષ્ટિ ફેરવીએ. જુઓ. પૃ-૧૩ ઉપોદ્ધાત સાથેનું) શ્લોક ૧૬-

બાપાઈને વળી અવર વૃદ્ધિ માટ બોધી કથનમાં.

વધું વેક અપ ઇન્સાઈડ, એમજ વદો હિન્દી મથનમાં. "

આમાં Wake up England આ ગોંગ્ર વાક્ય ન મૂકતાં તેનું ગુર્જર ભાષાંતર શીક્ય મૂકત તો તેમાં શી ન્યૂનતા આવત, તે સમજાતુ નથી; છતાં એવાં ઉચ્ચરિત વાક્યો સાં લેવાય, એવું શિષ્ટમંડળ સ્વીકારતું હોય તો બલે. આપણે આગળ ચાલીએ. જુઓ એજ કાવ્યોના શ્લોક ૨૩, ૫૪ ૧૪.

એ ફૂંડીઓમાં લક્ષ લાભો હિન્દી ફેવર વિષે.

ગુજ રાજ્ય સમયે પ્રાપ્તથાશે બવિષ્ય એવુંતો દિસે.

આમાંના Favour ને સ્થાને કોઈ ગુજરાતી શબ્દ મળે એમ નથી ?

આ કાવ્યો આપણા માનનીય વ્યોવૃદ્ધ સાક્ષર શ્રી રણછોડભાઈનાં છે.

ઉપરોક્ત મનોહર પુસ્તકમાં નામદાર શ્રીનો જીવન વૃત્તાંત પૂરો થયા પછી "શ્રિદીક્ષ રાજ્યની ઝાહોજ લાલી" વિષયે ફટલાંક કાવ્યો છે. તેમાં તો વળી કંઈ એમરતરહની ખુબી છે. જુઓ પૃષ્ઠ ૧૪૩ શરૂઆતમાંનો શ્લોક.

‘આર્યને’ એજ ઉરફે કળી કાળભેમાં

‘આર્યને’ થી સકળ સુખની રેલ છે ન્યાં

‘આર્યને’ એજ બળ સાધન વાપર્યું છે.

આર્યને’ માં સતાર સુખજ તેં ભર્યું છે.

આ કાવ્યના કર્તાને Iron અને Age એ બે શબ્દોને પ્રયોજવામાં કંઈ અપૂર્વ આનંદ ઉદ્ભવેલો લાગે છે. ખુબી લાવવાને પહેલાંને તો ચારે ચરણોમાં મુકી દીધા છે પણ આવું મિશ્રણ કરવામાં તો ઉચ્ચટી ખૂબી જતી રહે છે. પહેલા માટે લોહું, લોહ એવા તેમજ બીજાને માટે કાળા, સમય વગેરે શબ્દો હતા પણ તેમ કરતાં ધારેલી ખૂબી જતી રહે તો શું કરવું એવાજ કંઈ ખ્યાલ નહિ હોય ? (ગણમાં બલ છે) સુખતો સુ દીર્ઘ થવા નિસાવણી એજ પૃષ્ઠમાં ની નથી; સતાર-અહીં ગણમાં બલ.

ટપાલ ટેલીફોન વાયરલેસ ટેલીગ્રાફીમાં

ઘાટર વિષે પણ ના દીઠા રટીમર વિષે નહિ પાણીમાં

પૃ. ૧૪૪ માં મોટા પવંત કારીને ટનલથી રરતા કર્યા છે બહાં

ઈસ્પીટાળો કાઢીને કર્યું લોકોને સુખ

પળમાંહી સવ વણાય મીલોમાંય એ જરીએ જરી

પૃ. ૧૪૫ તે પોસ્ટની ત્રણ પાઠમાં સગવડ બધી સચવાય છે.

સાયન્સને સંસારમાં કાધું છતું બુધ્ધિ વડે.

નોવેલ નાટક કાવ્યના આનંદ બહુ ઉભર્યાં ભરે

ગાડી ફરે ટ્રામો ફરે વળી કારખાનાએ થકી.

આ કહીએમાં જાણીતાં યંત્રો અને વાહનોની તેમ કાર્યાલયોના નામો છે એને માટે દેહી ભાષામાં કોઈ કોઈ શબ્દો યોગ્યલા પણ છે. જેમકે ટેલીફોનને માટે સ્વર સંવાદક યંત્ર, રટીમર માટે એગિતોનાકા કે બ્લોપનોનાકા વગેરે. આપણે કણુલ કરીશું કે મુખ્યત્વે જેવાં શહેરોમાં એ શબ્દોએ ફક્ત પકડયું છે પણ તેથી શું થયું ? એમણે પણ નવી શોધ વખતેજ એ નવાં નામો પડ્યાં છેની ? તો આપણે આપણને અનુકૂળ આવે એવાં પાડવામાં ને તેનો અપ્રતિ ઉપયોગથી ફક્ત આપવા તત્પર રહેવુંજ જોઈએ. હું તો કહું છું કે હજુ તો એ શોધોનો આરંભકાળ છે, કાણ જાણે કુદરતની ગ્રાહમાંથી હજી કેવી કેવી શોધોનો પ્રાદુર્ભાવ થવાનો છે હશે ?

નુટનોંધમાં ‘ટેનલ’ માટે બોગદા’ શબ્દ વાપર્યો તો છેજ. આપણે ત્યાં એવા માગો અસલ હતા, એક કિલ્લામાંથી બીજા કિલ્લા સુધી ભોંયરામાંના માગો વિષે બહુ વાતો ચાલે છે,

દ્રુમિનો અર્થ 'ઉતાડ્યોને લઇ જનારી' પાટા ઉપર ચાલતી ગાડી' એવો આપ્યો છે. આગપાડી પણ ઉતાડ્યોને લઇ જનારી પાટા ઉપર ચાલતી ગાડી છે. આવા અર્થથી એક સ્પષ્ટ થતો નથી. એ પાટાઓ તો ભોંય સાથે એક સપાટીમાં રહે એમ દાટવા હોય છે અને ખોલણવાળા હોય છે.

૫. ૧૪૩. 'પાટા રેલવેના કરી અગનની ગાડી કરી ચાલતી'

અહીં 'રેલવે બદલે 'લોહ' શબ્દ નહિ ચાલત ? વળી 'રેલ' એટલે લોહના પાટા એવો અર્થ થાય છે. તો પછી 'પાટારેલવેના' -રેલના પાટા એમ લખવાની શી જરૂર ? દિશકિત નથી થતી ?

સુમોષ રત્નમાળા ૫ ૪૮-૪૭ અંકકર્તા મહુલભમોષ કલ્યાણીય દેસાઇ જેન અવદીય મમ્મદીઅનેને વળી, પારસ્તને શ્રીમાળી જશાણુ, સ્થાપના કોનફરન્સની કરે, આપનાં, મેળવી મદદમાં રાય ચણા***સોશીઅલ કોનફરન્સ નેશનલ કો-હુનેસ, મંડળીએ પડોસી તમારા આમ છે છતાં 'ભાષા સ્વરૂપ' વિષેનાં કાવ્યમાં એવી ભાષાને ટેડ-ગુજરાતી કહી છે.

હવે આપણે એક એવું દ્રષ્ટાંત લઇએ કે કદાચ તે થાકેલા કાનેને આરામ આપશે.

સંગીત શ્રીસદ્ ભાગવત (ભવાખી તારક ભોમીઆ) એ એક આધુનિક ગુર્જર સાહિત્યમાં ઉમેરાયુ' નૂતન પુસ્તક છે. એની અનુક્રમણિકા પછી પાંચ સંસ્કૃત શ્લોકમાં મંગલાચરણ છે, અને તે પછી બે આંગ્રજ કાવ્યો છે. એક The All Seeing God એટલે ધર્મર સર્વ જુએ છે, એ વિષે છે, બીજું 'God is every where' એટલે ધર્મર સર્વવ્યાપક છે એ વિષે છે. એ બંનેના પાછા ગુર્જરગિરામાં અનુવાદો છે.

પહેલીને મથાળે લખ્યું છે કે ઇંગ્રેજ પોયટ્રીનો ભાવાર્થ. પછી ૭ મી એટલે છેલ્લી સાખીમાં પહેલી લીટી આ છે:-

ઇંગ્લીશ પોયટ્રી જે લખી, ભાવાર્થ તેનો આ જાણ,

જુએ છે સર્વત્ર પ્રભુ ધર્મર પુરણ.

(આમાં "સર્વત્ર" શબ્દના માથા પર રેફ જોઇએ છે.)

બીજા કાવ્યની શરૂઆતની લીટી આ પ્રમાણે છે:-

ભાવાર્થ અવર ઇંગ્લીશ પોયટ્રીનો અવણ કરો મૂઠુ જન;

આપી રહ્યા સર્વે વીશે ધર્મર જનીદન.

આ બંને કાવ્યોમાં ઇંગ્લીશ પોયટ્રી શબ્દ વાપરી કાવ્યકારે શી ખૂંચી આણવા પ્રયત્ન કર્યો હશે તે તો તેઓ કે જનીદન જાણે. જેમણે આખું ભાગવત ગુર્જરગિરામાં વિવિધ રાગો અને ભાવોમાં ચિતર્યું તેમને આવો પ્રયોગ ક્યાંથી સૂચ્યો ?

હવે જુઓ 'ભટ્ટ' ભોપાણુ" ૫ ૫૫ માં (જાણપયોગી નવલમ્ભાવળી)

ભોળા-અરે ત્યારે તમને ઇંગ્રેજ નથી આવડતું ?

ઝંખખાં-ના

બોળાં-હારે સાંભળો. મેં તેને ઇંગ્લેન્ડમાં પ્રથમ પૂછ્યો.

ટિવ'ક્લી ટિવ'ક્લી સિટક્લી ઇસ્ટાર,

હાઉ આઇ વોડર વ્હાટ યૂ આર

અપ્ બેબોર્ ધી વરલ્ડ્ સો હાય

લાઇક એ ડાયમોંડ ઇ'ન ધી ઇસ્ટાય.

આ એક ઇંગ્લેન્ડ કાવ્ય ભટ્ટના મુખમાંથી અપૂર્ણ ફળવણીના પ્રતાપ દેખાડતું, હાસ્યજનક મિથ્યાભિમાન દેખાડવા બહાર પડાવેલું છે. અપૂર્ણ ઇંગ્લેન્ડ ફળવણીથી તેમાંના કાવ્યો વાક્યો કે શબ્દોનો ઉપયોગ કેવો થાય છે તેનો આત્મેક્ષુષ ચિતાર આ પ્રયોગમાં છે. તેથી લોકે આ પરથી ધણો ધડો લેવાનો છે. પણ બીજી દૃષ્ટિએ નિહાળીશું તો એવા વાક્યો, કાવ્યો, શબ્દો, હાસ્ય રસના પુસ્તકમાંથી કેમોંએ ચાલુ વાતોથી અપડિત કે અર્ધપડિત લોકોને મોંએ ચડી નાણે અનણે જ્યાં ત્યાં ઉપયોગ કર્યા વાપર્યા વિના રહે નહિ.

નહેર ખબરો

વેલ શાહ શીવજી જેઠાભાઇ નદવજી પ્રેમાઇટર સજીવનામૃત (તા.-૨૪-૮-૧૯૧૬)

‘ જયંતીલાલ એન્ડ કું. ’ કવેરીઓ

અમારે ત્યાં ચાલુ ફેરિશના સોના ચાંદી અને ઝવેરાતના દાગીના હાથેમાં મોટા

જથામાં મળે છે તથા એપાઇટર આપવાથી એકજ વાયદે બનાવીએ છીએ.

નં.-૯૫ મેમ્બરુ સ્ટ્રીટ.

ચાંદીની હરિકાષ કરે તેવી પેટન્ટ સીલવર ધાતુની બનાવેલી ગીલીટ ટકાવ

(‘ઉ’ નોંધએ) છતાં કીમતમાં સસ્તી છે.

ધી બોમ્બે સ્વદેશી સ્ટોર્સ—પુના

ગુજરાતી તા.-૨૪-૮-૧૬ પૃ. ૧૫૨૨

એજન્ટ

ચંદ્રકાન્ત

પ્રથમ ભાગ

સમય મુદ્રણ

સ્વદેશી કાગળ પર

પ્રથમકર્તા સ્વ. ઇચ્છારામ સારિશ દેસાઇના

ફોટોગ્રાવર સાથે

મી. દવેની કલમથી લખાયેલ ભક્તિ રસથી

ભરપૂર સ્વદેશી દ્રામા ની ફીલ્મ

કબીર—કમાલ

આવતા માસમાં બહાર પડશે. બુકિંગ

માટે લખો:—

પાટણુકર ફ્રેન્ડ્સ એન્ડ કું.

આ પ્રમાણે આપણે સર્વ જાણુથી ગુર્જરગીરામાં ધસારો કરતાં આંગ્રસ શબ્દો જોયા, અને એ મુજબ ચાલુ રહે તો ગુજરાતી એ તો શંભુ મેળો જેવી ભાષા ગણાય એમાં કોઈ શક રહે ખરો ? અને ત્યારે તેને કેવળ ગુજરાતી કહેતાં કેવો આચંકો લાગશે, તેનો ચિતાર આપણી પાંચમી પરિષદના પ્રમુખ અને સર્વ દેશી ચંચીકાર અને દીકાકાર માનનીય મીમાન્ડુ કુળવાવ વોથ બૌદ્ધિક ઉપરની દીકામાં એક રમુજ દૃષ્ટાંત છે, તે બરાબર આપે છે. ત્યાં

કેવળ પુસ્તકને પ્રાકૃત દ્વારા સંસ્કૃત બાકરણ છે એમ ઉક્ત સ્ત્રીમાને સિદ્ધ કર્યું છે, તે સ્વયં સંસ્કૃતમય, સંસ્કૃતમય, એમ બતાવી સિદ્ધ કર્યું છે, તેમાં નિર્દિષ્ટ દ્રષ્ટાંત આ પ્રમાણે છે.

‘આતો એક મોર મ્હોં આગળ ઉભો હોય તેને કુતરા છે એમ હા લઘ બેજનરને પૂછીએ કે આ વાદળી રંગ કેમ છે?’ ‘એટલો અંધ મોરનો છે, આ ઇન્દ્ર ધનુષ્ય જેવા રંગના અંધકવાળો પિન્ડભાર કેમ છે ? ‘આ પાંખો કેમ છે ?’ તે કહેશે ‘એ તો મોરનો અંધ એટલો છે.’ આ દ્રષ્ટાંત પ્રમાણે આપણી ભાષાનું પણ કેમ ન થાય ! આટલું ઈંગ્રેજી છે, આ પ્રયોગ ઈંગ્રેજી છે. આ વાક્ય ઈંગ્રેજી જેવું છે, એમ સર્વત્ર ઈંગ્રેજી, ઈંગ્રેજી, ઈંગ્રેજી; પણ આપણું રહ્યું શું ? બરોબર ગુર્જરી બોડાઇજ રહેતી ? આમ મોગરદમના મારામાં કદાચ એવો સમય પણ કેમ નહિ આવે કે ગુજરાતી ભાષા કેવળ દબાઇજ જાય કે હુપ્પ પ્રાયઃથઇ શોધેતો એકાદ અવયવ પણ હાથ ન આવે ? એક વખત બે ચારેક જુનાનીઆ પ્રશ્નો પોતાના ગામથી ગાઢ દોઢેક પર ફરતા ફરતા જઇ પૂછ્યા. ત્યાં થોડોવાર એક સ્થળે બેઠા પછી તરસ્યા થયા આમ તેમ જેતાં ગોવાળીઆએ ખોદેલી એક વેરડી જેવામાં આવી. તેમાં થોડું પાણી હતું પણ તે ત્રણેક વામ ઉંડું હતું. પાણી કાઢવાનું કાંઇ સાધન નહતું. પણ એક જળુના સ્મરણમાં આવ્યું કે કાગડાએ કુળમાં કાંકરા નાંખી પાણી ઉપર અસણું તેવી આપણે કરામત કે ચતુરાઇ વાપરીએ; દરેકે હા પાડી અને પાસે પથરા, ઇંટ, માટીના ટેકાં એવું જે દીકું તે નાખ્યું. એમ કરતાં હાથેક અંતર રહ્યું ત્યાં ભગી નાંખનાંખ કર્યું. પણ તેનું પરિણામ એ આવ્યું કે ઇંટકા અને માટીના ટેકાંમાં પાણી શોષાઇ ગયું. વેરડી પુરાઇ ગઇ પોતાને કામ ન આવી અને ખીજાએ માટે નિષ્પયોગી થઈ, અને તરસ્યાએ પાછા વળ્યા ! ! ! આમાં જેમ પોતાના ઝરણા સાથે વેરડી પુરાઇ ગઇ તેમ આપણી ગુર્જરીની પોતાની જનેતા ગીર્વાણ ભાષા તરફથી ધીમાં પણ અચૂક મળતાં ઝરણાં સાથે પુરાઇજ જાય તો પછી ‘ગરવી ગુજરાત’ અને ‘ગરવી ગુજરાતી’ ‘ભાષા’ આમ કેને કહીશું ?

ઈંગ્રેજી શબ્દોના અયોગ્ય ધસારાથી અને તેને સાધારણ કદી નાંખવાથી તેઓની અતી વાખવાખી;

અપરિત લોકોમાં જેમ સંસ્કૃત કેટલાક શબ્દો અને વાક્યોને એવો અપભ્રંશ થયો છે કે તે સાંભળતાં આપણને કાંઈક હસવું આવે (જેમકે, અસ્તિત્ત્વ માત્ર મનેજ સાચું ને બદલે અસ્તિત્ત્વ બવના સાધુ-મળ્યા મળ્યા મલકે મલમાંજ માત્સ્ય ડમાત્સ્ય લલ્લે ન રહેવાય, (શુઓ કાવ્ય નિર્મળજન પૃ-૮૬, અખો.) માં ‘ભાવ્ય ઉભાવ્ય’ શબ્દ છે. એ શબ્દનો અર્થ સમજાવ્યો છે કે બેમાંનો એક પાર-છોડા-પણ એની વ્યુત્પત્તિ માટે (?) આમ પ્રશ્નવિરૂપ મૂકી સંદિગ્ધ અવસ્થા બતાવી છે. હવે એ સંબંધમાં મારું ધારવું એ છે કે અસ્તિત્ત્વ મલકતિ અથવા અસ્તિ ન અસ્તિ એ બેમાંથી એકનો એ અપભ્રંશ હોવો જોઇએ, ખીજા સંસ્કૃત દ્રષ્ટાંત તરફ વિશેષ ધ્યાન પૂરે એમ છે. કે મોહ તત્ત્વ; શોક,

જુઓ 'સાહિત્ય' માં 'નરભોધ' વિષય. આ એક અર્ધ સંસ્કૃત અર્ધ ગુજરાતી પ્રયોગ છે. એમાં 'તત્ત્વકઃ' સંખ્યામાં અર્થરજ્જીવન કરતાં (?) પ્રશ્નવિરામથી શંકા ખતાવી છે. બાનો ખુલાસો મેં હમણાજ થોડા દિવસ પર 'સાહિત્ય' ના તત્ત્વીય તરફ મોકલ્યો છે. એ પ્રશ્નપત્રવદ્ધનું વચન છે. તત્ત્વ-કો મોહક-સોલક પુસ્તકવસુપદ્યતઃ । એમાંના તત્ત્વ અને કઃ સાથે જોડીને અને તે વળી ગુજરાતી શિપિમાં લખતાં તત્ત્વકઃ થઇ ગયલું છે. આમ અર્ધ સંસ્કૃત અર્ધ ગુજરાતી પ્રયોગ થવાથી હાસ્ય જનક કડી થઇ ગયલી છે ! તેમ અંગ્રેજના જ્ઞાનથી વિમુખ લોકોમાં કેટલાક અંગ્રેજી શબ્દોનું હાસ્યજનક રૂપાન્તર થઇ ગયલું જોવામાં આવે છે. જેમકે:—

Vocabulary (વોકેબ્યુલરી)= નાનો શબ્દ કોષ. પંદર સોજેક વર્ષ ઉપર રાસ્ત-ગાફતારમાં અંગ્રેજી કેટલાક શબ્દો ગુજરાતીમાં કેવા થઇ ગયા છે તેનો ચિતાર આપ્યો હતો તેમાંનો આ એક શબ્દ છે. તેમાં એનો ઉચ્ચાર 'વાંકી ખીત્રાડી' થઇ ગયેલો ખતાવ્યો છે !

Gentleman (જેન્ટલમેન) ગૃહસ્થ, આગરફાર માણસ પણ એનો અપભ્રંશ કેવો થયો છે તે તો હું મોંઝે આ સમામાં બોલતાં ખંચાઉં છું. કદાચ ધણા તેમ જાણતા પણ હશે.

Patron (પેટ્રોન) સુરખી, રક્ષણ કરનાર-પણ એક અમારી જ્ઞાતિની સંસ્કૃત પાઠશાળાનું મહાન બંધાવવા રકમ એકઠી કરવા સલા મળી હતી તેમાં એક ગૃહસ્થ જે અંગ્રેજી જાણતા ન હોતા તે બોલ્યા કે સખામાંથી સત્તા હોય તો ૧૦૧ કે પર ૩૧. ના પેટ્રન થાઓ તો સારું ત્યારે એક જણે કહ્યું કે બે ત્રણ કેમ ? વધારે થાઓ. મતલબ કે પેટ્રનનો અર્થ 'બે ત્રણ' એવો કર્યો ! ! ! જે બે ચારેક એ શબ્દનો અર્થ સમજતા હતા તેઓએ સ્મીત કર્યું ! Pound (પાઉન્ડ) એક સીકકો. એ શબ્દનો ઉચ્ચાર 'પવન' એવો થઇ ગયો છે. આફ્રિકામાં અમે રોજ ત્રણ ચાર 'પવન' કમાઇએ છીએ. આમ બોલતા ધણાએ સાંભળ્યું હશે ! Guinea (ગિની) એક સોનાનો સીકકો- તે બદલે ગેંણી-ગેંડી ! આગળ જતાં ગેંડાની માદા સમગ્રય તો તેમાં કાંઇ નવાઇ છે !

License (લાઇસન્સ)=પરવાનો એવો 'લેસન' બન્યો !

Jubilee (જ્યુબિલી) આ શબ્દની એવી કથા છે કે ૧૮૮૭ માં સ્વ. મહારાણી વિક્ટોરીયાને રાજ્યાસને ખીરાજ્યાને ૫૦ વર્ષ થયાં હતાં તેનો તે સમયે સોનેરી મહોત્સવ ઉજવાયો હતો. તેથી તે પછીની ત્રીજી દરજ્જાની ઝાહેર નોકરીની પરીક્ષામાં એ શબ્દ ઉપર નિયંધ આપ્યો હતો. તેથી તેમાં ધણા ખરા ગામડાંના ઉમેદવારો 'જ્યુબિલી' ને 'જલેખી' સમજી તે ઉપર નિયંધ લખી લાવ્યા હતા, એવું જામને અમારા મહાન ગુરજ મહીપતરામભાઈએ નિયંધ શિક્ષણ વખતે વિવેચનમાં કહેલું યાદ આવે છે.

Waggon (વેગગોન) તો 'વેગણ' થયો પણ વેગણ=વંત્યાક. Bill=(બિલ) ને હાલ અમુક જગ્યાથી ખીલકું, ખિલાડો એવા નામથી નવાજી નાંખવામાં આવે છે તે આપ જાણતાજ હશે.

Senior (સીનિયર) એક અનાવિલે પોતાના જમાના વખાણ કરતાં કહ્યું હતું કે મારો પરાણો તો 'સીનિયર' થયો છે !!! એક કહ્યું હતું કે સીનીયળ થયો છે.

આવી રીતે ઘણા શબ્દોનાં સંજ્ઞામાં છે પણ લંબાણ થવાના લયથી અટકું છું. આ ઉપરથી કદાચ કહેવામાં આવશે કે એવું તો આપણી કે બીજી દરકાષ્ટ. ભાષાના શબ્દો કે વાક્યોનું બને છે, કે બનવા સંભવ છે. હા, હું પણ કયુત્ત કરું છું કે બને છે, પણ અબણી અને કઠંગી જોડણીવાળી ભાષાના સંજ્ઞામાં તો એવું બનવા દેવાનો પ્રસંગ આવે નજ જોઈએ. સંસ્કૃત અને આંગ્રજ ભાષાનો એક સ્થાપિત નિયમ એ છે કે શુદ્ધ બોલવું અને શુદ્ધ લખવું. અપભ્રંશ ભાષાના પણ વધુ વિકૃતિ થવા ન પામે માટે નિયમો બંધાયા. બાકરણો થયાં. તો જે ભાષાની જોડણી ઘણીજ અનિયમિત, ઉચ્ચાર પણ વિચિત્ર કરવાના, લખાણ પ્રમાણે ઉચ્ચાર કે ઉચ્ચાર પ્રમાણે લખાણ નહિ તેવી ભાષાના શબ્દોનો કે વાક્યનો આપણી ભાષામાં એકરૂપતા આવી જાય એવા પ્રયોગથી તે ભાષાના શબ્દોની જોડણી અને તેઓની વ્યુત્પત્તિમાં મહાન અનર્થ થવા સંભવ છે. હું એના બે ત્રણ દાખલા આપી પતાવી દઈશ.

Know (નો) એટલે જાણવું. એમાં 'K' અક્ષર અનુચ્ચરિત છે. પણ લેખનમાં લખાય છે, તેવું કારણ મને એવું લાગે છે કે એની વ્યુત્પત્તિ શોધવી અઘરી ન પડે. આપણા સં. જ્ઞા ધાતુ પરથી એ ઉતરી આવેલો જણાય છે. ગુજરાતીમાં 'જ્ઞાન' શબ્દનો કાષ્ટ 'જ્ઞાન' કાષ્ટ 'જ્ઞાન' ગીતાના આમ ઉચ્ચારો કરે છે. એમાં જેન ને જ મળી સંયુક્ત ઉચ્ચાર છે તેવો તો બરાબર સંસ્કૃત પઠિત વર્ગમાંથી પણ થોડાજ કરતા હશે. હિંદી વિદ્વાનો સુદ્ધ બરાબર ઉચ્ચાર થોડાજ કરતા હશે. ઘણો ભાગ તો 'જ્ઞાન' એવો ઉચ્ચાર કરે છે. આથી એ સમજાશે કે જ નો અપભ્રંશ ગ થયો અને ગ નો એ 'ક' થયેલો હોવો જોઈએ. અને જ નો આપણે અહીં થાય તેમ ત્યાં પણ ન થયેલો જણાય છે. પણ 'ક' ઉચ્ચારને મોટો નાશકારક ધસારો ભાગેલો હશે તેથી તે અનુચ્ચારિત થયો. અને તેથી જ્ઞા-ગ્ના-ગ્નો-કનો-નો આમ પરંપરા વિકૃતિ થયેલી જણાય છે, તાત્પર્ય એજ કે વ્યુત્પત્તિનો અર્થ કે તે સાથે બીજા કાષ્ટ કારણથી લખવામાં ક રહેવા દીધો છે. આથી ઉચ્ચારમાં હોય તેવું લખાણ નથી અને લખાણ હોય તેવું ઉચ્ચારણ નથી.

Gnaw (નો) જરા જરા કાતરી-કરડી ખાવું. આમાં પણ પ્રથમક્ષર 'G' અનુચ્ચારિત છે. મને લાગે છે કે એ આપણા સ્વ (સં) ધાતુ પરથી હશે. સ્વ=ખણવું કાતરવું, તો સ્વ નો 'G' અંત પછી ઉચ્ચારમાંથી ખસી ગયો. પણ વ્યુત્પત્તિ માટે લખવામાં કાયમ રાખ્યો હશે.

આ પ્રમાણે ઘણા દાખલા આપી શકાય એમ છે. પણ એનું ઉપર જણાવ્યા મુજબ તાત્પર્ય છે. અને આપણી ભાષામાં ઈંગ્રિજ શબ્દો ધુસાડતાં-મેતાં એવાં અનુચ્ચારિત અક્ષરો તો આપણે લખીએજ નહિ, તો પછી એની ખરી વ્યુત્પત્તિનો પનોતો કાષ્ટ કાળે આગે ખરો કે ? નહિજ. માટે આપણી ગુર્જર ગિરામાં એવા શબ્દો ઉમેરી તેમને બગડવા દેવા

ન. જોઇએ. તેમ આપણામાં અંકર થવા દેવો નહીં, એમ ઉભયપક્ષે ન કાર ખર્ચે છે; છતાં જે આ વાતમાં ઉપેક્ષા થશે તે હાલ જે જોડણી અને વ્યુત્પત્તિમાં મારામરી છે તેમાં મોટો વધારો થશે, અને તેનો નિવેડો કદી આવશે જ નહિ.

ઈંગ્રેજ વેશમાં દેશી શબ્દો.

જેમ કેટલાક દેશી ગૃહસ્થાને યૂરોપીઅન પોષાક પ્રિય લાગે છે તેમ આપણા હાલના કેટલાક શબ્દોને પણ તેવો વેશ ધારણ કરવાનું પ્રિય લાગેલું જણાય છે ! અર્થાત્ કેટલાક શબ્દોનો ઉચ્ચાર આપણે ત્યાં છે તે કરતાં ઈંગ્રેજમાં જુદીજ રીતે થાય છે અને તેના ઉચ્ચારો જાણે કોઈ સ્વર્ગીય રૂપ ધારણ કરીને આવ્યા હોય તેમ કેટલાકો પોતાની સાધારણ વાતચીતની (ગુજરાતી) ભાષામાં આનંદભેર યોગ્યતા જણાય છે. જેમકે

હિંદુસ્તાનને બદલે	India	(ઇન્ડીઆ)
મુંબઈ „ „	Bombay	(બોમ્બે)
ખેડા „ „	Kaira	(કેરા)
વડોદરા „ „	Baroda	(બરોડા)
બ્રંચ „ „	Bronch	(બ્રેચ)
દક્ષિણ „ „	Dakan	(ડકન)
દેખણ „ „	Deccan	(ડે.)
તપતી- „ „	Tapti	(ટાપ્ટી)
તાપી }		
સંસ્કૃત	Sanskrt	(સંસ્ક્રિટ)
બ્રાહ્મણ „ „	Brahmin	(બ્રાહ્મિન) વગેરે.

ઉપર્યુક્ત કથનથી જણાશે કે ભાષા સ્વરૂપ કેવું થયું છે છતાં એક કવિની વાણીમાં એ સ્વરૂપ જોઇએ.

ભાષા સ્વરૂપ

(મનહર હંદ)

- પારસી લોકો આવીને, ગુજરાતી ભાષા બણ્યા,
- ભાગા તુટા શબ્દો બોલીને બગાડીયા;
- બોલવા પ્રમાણે ગ્રંથ, ગુથવામાં જોડ્યા બોલ,
- “પારસી ગુજરાતી” ના અક્ષર ઉગાડીયા.
- રાજ ઈંગ્રેજ થયું, ભાષા પણ તેની બણ્યા,
- ગુજરાતી બોલવામાં ઈંગ્રેજ અડાડ્યું છે;

વિદ્વાનોએ કહી એને “ ટેડ ગુજરાતી ” બાપા.

ગુજરાતી બાપા કેરું, ગૌરવ ઘટાડ્યું છે.
 ઉંચી કેળવણી માહે ગરવી ગીર્વાણ વાણી,
 શીખવી જણુધ સખત અભ્યાસીના ઉરમાં;
 અન્ય ભાષાનો અભ્યાસ અટોપે થવાને ખાસ,
 સંસ્કૃતનો ત્યાં સુવાસ પ્રસરે ન પુરમાં.
 એવા અભ્યાસીઓ આજે અરધા ધંમેજી ઉદ્ધુ,
 ગણ્યા ગાંઠ્યા. વણ્યા બોલ ગુજરાતી બોલશે;
 અબણને બણેલાઓ બાપા વણસાણે ત્યારે,
 ગુજરાતીના ગુચેલા વાળ કોણ હોળશે ?
 એકજ જાતમાં શબ્દો વંદતા વોરાજ સૂણ્યા.
 લોટીઆ વોરાની વોરાસાધ ત્યાં લખાઇ છે;
 દૃઢામહી માન્યુએટો ગીરવાણ વાણી બણ્યા,
 ગુજરાતી તેની “ સંસ્કૃતમયી ” ઓળખાઇ છે.
 જુની ગુજરાતી સ્થાપી ઓપ આપી શ્રેષ્ઠ સ્થાપી.
 બાપા બકતોએ સચિદ્ર નવું દરશાવ્યું છે.
 સ્નાહ કરાવીને શુદ્ધ અલંકાર ચુકત કરી,
 ગુર્જરી પટરાણી રાણીનું રૂપ પરખાવ્યું છે;
 ગુજરાતી બાપા કેરી આગગાડી વિષે દાસ.
 સરવે વરણ બેળા લોક તો ભરાયા છે;
 બાપા અભિમાની બકત ગણીને આબડ હેટ,
 સંકોચાઇ શરમાઇ ધણા ગભરાયા છે;
 ગડબડ થાય ગાડી ચાલે છે ઝપાટાળું,
 વધતો વિવાદ ચાલે શુદ્ધાશુદ્ધ વાતમાં;
 જેને જેમ ફાવે તેમ બોલી બરબડી ઉઠ્યા,
 શુધ્ધ કેમ રહી શકે આ અનેક જાતમાં.

ઉચ્છિન્ન ભાષાએ પણ પોતાનામાં જરૂર પડતા ધણા પરદેશી શબ્દો લઇ પોતાને પુષ્ટ બનાવી છે, તો આપણને શો વાંધો આવે ? કેટલાક પૂર્વ પક્ષ કરે છે અને તેના ઉદાહરણ માં કહે છે કે આપણા હિન્દી બાપારીઓ પુરોપમાં કપૂર લઇ ગયલા ને તે નામ તેઓએ પ્રજા કરતાં આજે તેને Camphor (કેમ્ફર) કહે છે. તેમજ એખાને મૂળ રાશિ-દગલા રૂપે એજતા તેથી મૂળમાંના oriz પરથી Rice (રાઇસ) કહે છે. (આ જગાએ સહેજ વકતવ્ય છે કે મુળ જામ્બિન પરથી સાળીઉં, સારીઉં, (એક જાતનું ભાત) એનો બલ્ય થઇ ‘ ઉરાઝ ’ ને પછી રાઇસ શબ્દ કેમ ન બન્યો હોય ?) વગેરે. બાપામાં બડોળ ઓહો હોય તો તે બધે મિશ્રણ કરે. જેની પાસે મુંડી ન હોય તો પારકી મુંડીએ વેપાર બલે કરે. પણ જેની પાસે બંડાર બરેલો હોય તે જા માટે મુંડીની આજ્ઞા રાખે ? હતાં અનિવાર્ય

પ્રસંગે આપણે કાંઈ પરદેશી શબ્દો લેતાં અવ્યકાષ્ઠ્યું નહિ. જેમ રેશમ વાચક સીન શબ્દ ચીન પાસેથી લીધો હતો અમરકાશમાં એ શબ્દ છે. તેમજ વાહિલક-હિંગલોક. તે વહલ કે બહલ દેશમાંથી આવેલો હશે માટે (જુઓ સાહિત્ય) પુ. ૭ અંક ૨ પૃ. ૯૩. પણ આ શબ્દ સ્વરૂપ કેવું સંસ્કારી બનાવ્યું છે તેથી ખાતરી થશે કે દેશમાં વપરાતો શબ્દ એ નથી પણ બહિષ્કૃત ભવમ્ વાહાલિક. એમ શબ્દ બનાવ્યો છતાં તે દેશમાંનો લીધો હોય તો પણ એવા જુજ શબ્દો હોવા જોઈએ. તો પણ આ વિજ્ઞાનનો જમાનો છે. યંત્ર વિદ્યા, પ્રાણી-વિદ્યા, વનસ્પતિ વિદ્યા, વગેરે વિદ્યાની શોધોમાં અનેક એવાં નામ કે જે નામો સંસ્કૃતમાં મળેજ નહિ, તેવાં વિષયોમાં સહજ તેના તે શબ્દો મુકી દેવા પડે છે. જેમકે પદાર્થવિજ્ઞાનના મૂળતત્ત્વોમાં આર્વેલા કેટલાક શબ્દો શાળાપત્રમાંનો રા. હરરાય દેશાઈનો લેખ જોવાથી એવા શબ્દો મુકાયલા જોવામાં આવશે, આ તો એક દિગ્દર્શન છે. એવું બહુ પુસ્તકોમાં છે પણ તે અનિવાર્ય કારણજ મુકાય તો જુદી વાત છે. પણ તે પહેલાં બીજી તેવી વિદ્યાના જ્ઞાનીઓને સંસ્કૃત પંડિતો પાસે (બંને વિદ્યાથી વાકેઈ) મેળવવા પ્રયત્ન થયા પછી સમિતિ કરાવે તેમ થાય તેવું થયું જોઈએ. ‘યુનિવર્સિટી’ જેવા શબ્દો માટે ‘ગુજરાતી’ પત્રમાં થોડા વર્ષ પર એક ચર્ચા ચાલી હતી તેમાં એક ગૃહસ્થ ‘યુનિવર્સિટી’ શબ્દના પ્રયોગ ગુજરાતી ભાષામાં રાખવા આગ્રહ કરતા જણાયા હતા. માનનીય ધ્રુવ જેવા સંસ્કૃત ગુજરાતીના મહાન પંડિતે દક્ષાવેલા શબ્દને પણ ફેંકી દેવા તત્પર થયા હતા એ ગુજરાતી ભાષાની અધોગતિનું ચિહ્ન નહિ તો બીજું શું?

ઈંગ્રેજ ભાષા મૂળે સંસ્કૃતમાંથી ઉતરી આવેલી છે. તો એ અપભ્રંશ શબ્દોને નકામા ગુજરાતીમાં દાખલ કરવાની શી આવશ્યકતા છે? સીધા સંસ્કૃતમાંથી જોઈતા શબ્દો જ લેવા જોઈએ. ભાષાશાસ્ત્રીઓએ એ તો નક્કીજ કરેલું છે, કે હુનીઆની ઉત્તમમાં ઉત્તમ ભાષા દૈદિક અને સંસ્કૃત ભાષા છે. અને તેમાંથી જ બહુખરી મુખ્ય ભાષાઓ નીપજેલી છે. સંસ્કૃતમાંથી જ લાટીન થઈ છે. ને તેમાંથી ‘ઈંગ્રેજ’ નું સ્વરૂપ બગાયલું છે. ઈંગ્રેજ શિક્ષિત વર્ગે સારી રીતે જાણે છે કે ઈંગ્રેજ Mother, Father, Brother, Sister, Daughter વગેરે શબ્દો સં-માતૃ, પિતૃ, આતૃ, સ્વસૃ હુદિતૃ વગેરે માંથી થયા છે. We, Thou, You, He, They, વગેરે સર્વનામના શબ્દો પણ અહમ્, ત્યમ્, ત્વમ્, યૂયમ્, સં-તે, વગેરેમાંથી થયા છે. ઈંગ્રેજ જીવનનો પ્રત્યક્ષ ed સંત મૂતકૃદંત (તે નો ડ થવાના ઉત્સર્ગ, કે નિયમ છે.)માંથી થયા છે. ઉપસર્ગો સં-અંધી પણ તેમજ જણાય છે. ૨. કેટલાક ઈંગ્રેજ શબ્દો મૂળસંસ્કૃતના વ્યત્પન્ન થયેલા પ્રતીત થાય છે જેમકે, સં-‘આકાશ’ ને ઉલટા બોલીશું તો, શકાઆ થશે. અને તે પરથી Sky સં-‘મણુ’ ને ઉલટાવીશું તો નાહુઅ થશે, પછી ખૂનો હુ થઈ નાહુઅ થઈ, હ નો લોપ થતાં નાહુઅ રહેતાં હાલનો ઈંગ્રેજ Now થયેલો જણાય છે.

૧ સં-વરમ્ પરથી ગુજરાતી, વાઈ, મ-બરે ને તે પરથી ગુ-બલે થયા છે તેમ ઈંગ્રેજ Well શબ્દ થયો જણાય છે. ૨ નો ક થવાનો સ્વાભાવિક નિયમ છે જ.

આમ મોટા સન્દ સમૂહ સંસ્કૃતમાંથી ઇંગ્રેજીમાં ઉતરેલો છે તો આપણે સંસ્કૃતમાંથીજ લેવા જોઈએ.

આપણે આપણું ભાષા વગેરેમાં સ્વાભિમાન જાળવી રાખવું જોઈએ. એ બાબતોમાં ઇંગ્રેજ અમલદારો અને ગૃહસ્થોનો સર્વત્ર ટેકો છે એમ હું માનું છું. સ્વ. કરસનદાસજી ઇંગ્લાંડના પ્રવાસે ગયા ત્યારે પોતાના બાપદાદાથી ચાલતી આવેલી રીતની પાઘડી પહેરીને ગયા હતા. તે જોઈ કોઈ ઇંગ્રેજ ગૃહસ્થોએ એમને ટોણો માર્યો હતો કે આ વેષ તો પારસીનો લીધો ! ત્યારે એમણે પ્રત્યુત્તર આપ્યો હતો કે નાજી, અમારી પાઘડી પારસીઓએ સ્વીકારેલી છે. બંગાળના ગવર્નર કાર્માઈકલે એકવાર બંગાળી પોષાક પહેરી બંગાળીઓએ પોતાનો દેશી પોષાક જાળવી રાખવો જોઈએ, એવી અસર ઉપજવી હતી. સુરત જીલ્લાના માજી કલેક્ટર વેર સાહેબ અમારી નિશાળની મુલાકાતે પધાયા હતા ત્યારે તેમની આગળ લોક-ભોખિની ધરતાં બોલ્યા હતા કે તારી બરની કંસમ બાપ ! ! મેં તે પ્રમાણે કપું હતું. આ જાપ હજી મારા અંતઃકરણમાં કોતરાઈ રહેલી છે. એજ પ્રમાણે એક મામલતદારે પણ કપું હતું. ૧૯૦૫ માં જ્યારે અત્રેના શિક્ષણ કળા મંદિરમાં યુનિશ્વિદ્યાલે લેવા મહેતાજીઓને તેડ્યા હતા તે પ્રસંગે ઇલાકાના વિદ્યાધિકારી મેં. ઇ. જાઇલ્સ સાહેબ અમારા નિવાસસ્થાન આગળ આવી મુલાકાત લેતાં બોલ્યા હતા કે મહેતાજીઓ, તમે બધા ખુશમાં છો ? તમારાં બચ્ચાં કચ્ચાંની જોડવણ શી કરી છે ? તમને મુશીબત તો પડશે, પણ તમારે લોક દ્વિત પણ ધ્યાનમાં લેવાનું છે. વગેરે ગુજરાતી ભાષામાં ઉત્તમ ભરેલી દિવસોજી ભરેલી વાણીમાં વાતચીત કરી હતી ! અહીં એમણે માસ્તર કે એવા કોઈ અંગ્રેજી શબ્દોનો પ્રયોગ કયો ન હતો કયો હોય તો તેમાં એમની ભાષાનો આપણાથી દોષ કાઢી ન શકાય ? કેમકે એમની ભાષા ઇંગ્રેજી. આપણી ગુજરાત દેશની ભાષાની મંડળીના ઉત્તેજક પણ ઇંગ્રેજ ગૃહસ્થ જ હતા. આપ જાણોજ છો કે તે ચિરંજીવી નામ ફારગસ સાહેબ છે. તેમ નામદાર હોય સાહેબે તો ગુજરાતી ભાષા માટે જીંદગી અર્પણ કરી હતી એમ કહીએ તો ચાલે. ટેલર સાહેબે ગુજરાતી ભાષામાં વ્યાકરણ અને સંધાતુ સંગ્રહ વ. શાસ્ત્રી સાથે બનાવી અપૂર્વ સેવા બજાવી છે. તો આ કામમાં ઇંગ્રેજ અમલદારો અને ગૃહસ્થોનો આપણને ટેકોજ છે અને હોવો જોઈએ એમ મારું નમ્ર માનવું છે. તો આપણે, આપણાપણું (આ સ્થળે ભાષા સંબંધી) શા માટે ગુમાવવું કે વિરૂપ બનાવવું કે બનવા દેવું જોઈએ ?

સદ્ગત રા. બ. કમળાક્ષર બાઈએ ચોથી ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ વિષે તોષ લેતાં જણાવ્યું હતું કે આ પરિષદમાં સાહિત્યનો વિકાસ કેમ કરાય ને “ ગુજરાતીદારા ઉચ્ચ કેળવણી ” એ વિષય પર ચર્ચા ચલાવવામાં આવી હતી. આ વિષયોમાં બહુ વિવાદ હોવાનો અંશ નથી. કેટલાક પારસી લેખકોને માત્ર ભાષા સંસ્કૃતના જ્ઞાનથી પ્રિમુખ હોવાથી તેમાં રહેલા નિઃશીમ જ્ઞાન નિષિધી અપરિચિત પામર પુરોને એમ લાગે છે કે ઉચ્ચ કેળવણી ગુજરાતીદારા આપી શકશે નહિ. કેટલાક પારસી લેખકો ને શિક્ષકો તો એટલે સુધી વધીને કહે છે કે કેળવણીનો આરંભ અંગ્રેજી ભાષામાં કરવો, ને ચાર ધોરણ શીખ્યા પછી

ગુજરાતી ને ખીણ ભાષા તરીકે શીખવવાનો આરંભ કરવો. આ બધું ઉપદેશનીપણ છે, એ વિચારો, એટલા બધા તિરસ્કારને પાત્ર છે એવા તે દેખીતાજ નિર્માત્ર છે કે એનું ખંડન કરવાનું પ્રયોજન કે આવશ્યકતાજ નથી.

શા. પ. પુ. ૫૨ અંક ૫-૫૭૨ ૧૬૧

આ અવતરણથી સ્પષ્ટ થાય છે કે સંસ્કૃતમાંથી જોડતા શબ્દો મેળવી લેવા કાંઈ હરકત નથી. કેટલાકને સંસ્કૃત શબ્દો જડબાફાડ લાગતા હોય એમ જણાય છે પણ એ મોટી ભૂલ છે. શું ઈંગ્રેજ ફારસીમાંનાં બધા ખરા શબ્દો જડબા ફાડે એવા નથી ? માંસા-હારીને ફળાદિમાં કયાંથી રસ ઉપજે ? યુરોપી પોપાકની વાંદર નકલ કરનારને દેશી પોપાક કયાંથી ગમે ?

એક ટીકાકાર લખે છે કે વર્તમાન પત્રો સાહિત્યના પુસ્તક તરીકે ગણાય છે. બલે તે ટીકાકાર એવું લખે પણ હું તેમ માનતો નથી. વર્તમાન પત્રોમાં ખાસ નવલ કથાઓ થાયું કરી દરેકમાં આવે છે, તે ખાસ સાહિત્યનો વિષય છે. વિશેષમાં જોડણી અને શબ્દ પ્રયોગો લોકો પર બારે અસર કરે છે. ખરાખોટા શબ્દો વાંચનારાએને મોંએ ચઢી જાય છે. તેમને હમેશા દરેક સામાજિક, રાજકીય, ધાર્મિક, વૈજ્ઞાનિક, સાહિત્ય વિષયક એમ એ સર્વતે મુખી ચર્ચામાં પોતાના લેખો લખવા પડે છે અને નવા નવા શબ્દોનો તેમને ઉપયોગ કરવાનો પ્રસંગ આવે છે. પણ ઉતાવળમાં તેઓ યોગ્ય શબ્દોનો પ્રયોગ કરી શકતા નથી ત્યારે ઈંગ્રેજ શબ્દો સીધા મુકા દે છે. સંસ્કૃત અને ગુજરાતી ભાષાના શબ્દો શોધવા તેમને વખત મળતો નથી, અને અનેક જાતના વિષયો પર ટીકા કરવાનો વખત મળે છે. એ તાજુખીની વાત છે.

ઉપસંહાર.

આપણે ઉપર પ્રમાણે તપસી ગયા તેમાંથી સાર એ નીકળે છે કે પરદેશી અને પરભાષા ખોલનારી પ્રજાના રાજ્યથી અને આપણી બેદરકારીથી ભાષાસંકરત્વ પ્રાપ્ત થયું છે. અને તેના ગણેશ 'ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી' જેવા શબ્દ પ્રયોગથી ગુજરાતમાં પણ બેઠા. ગણેશનું વાહન ઉંદર; ઉંદરોની વૃદ્ધિએ અંધીજવરની વૃદ્ધિ ગણાય છે. અંધીજવરે કાઈ ગામ બાકી રાખ્યું હોય તો તે ગામનું નસીય. તેમ આવા આંગ્રજ શબ્દો આપણા વિચારોનાં વાહન બન્યા. ને ગામેગામ પ્રસારી ને તેથી કાઈ ગામ વંચિત હોય તો કે કાઈ કુટુંબ તેથી વંચિત હોય તો તેનું અહોભાગ્ય સમજવું જોઈએ.

જેને સંતાન ન હોય તેને મીઠકતની વ્યવસ્થા માટે દત્તક કરી લેવાની જરૂર હોય. પણ આપણે તો પ્તે સંતાને દત્તક કરીએ છીએ ! ખરાં સંતાનનો હક હુબાવીએ છીએ કે સંતાનનો નકામો નવો બાગીદાર બનાવીએ છીએ ! ગુર્જરગિરા પાસે શબ્દ સંતાન છે. ઘટે તો તેની માતા પાસેથી લેવાય અથવા પડોશી બગિની પાસે પણ લેવાય, પણ પાંચ હજાર માઉ બગી શા માટે જનું પડે ?

એક વખત એવો હતો કે ઉચ્ચશિક્ષણ પામેલા કોઇ કોઇ ગુર્જર પંડિતોએ ગુર્જરગદ્ય પદ્ધતિ લેખો પ્રેમાનંદ, શામળા, દયારામ વગેરેના જેવી સાદી ભાષામાં લખવાને બદલે સંસ્કૃતમય ભાષામાં લખવાથી આપણા આજ ટિકાકારને 'સંસ્કૃતમય ગુજરાતી' એવા શિર્ષક નીચે એક જગ્યાએ લેખ લખવો પડ્યો હતો. પણ તેતો કદાચ દીકરીને પોતાની વડીઆઇ પાસે બેસાડવાની કે વડીઆઇ જેવી કરવાની હોંસમાં લખાયા હોય તો ક્ષમ્ય ગણાય. એ સિવાય ખીલું શું નામ આપી શકાય ? પણ હાલ જે પ્રવાહ ચાલ્યો છે તે તેમ દેડ ગુજરાતીજ ગણાય અને આવો પ્રવાહ ન અટકાવીએ અને આમને આમ કાયમ રહેવા દઇએ તો અરબી ફારસી કાંદા ગુજરાતી ખીચડીમાં લખ્યા અને તેની યાદી લખવામાં જેમ અમારા શિક્ષક બંધુ રા. અમીરમીયાં હરદુમીયાં જેમ શાળાપત્રોનાં પાનાના પાના ભરતાં હજી પરવાર્યાં નથી તેમ ભવિષ્યમાં એવા શિક્ષક કે વિદ્વાન ગુજરાતીમાં ભરાયલા ઇંગ્રેજ શબ્દો રૂપી ઈંગાંની યાદી આપતાં કેટલાંએ શાળાપત્ર જેવાં પાનાના પાના ભરશે કે કેટલીએ કલમો ખૂટી કરશે તેનો અડસટો કાઢી શકાશે નહિ. એટલુંજ નહિ પણ વિરૂપ અનેલી ભાષાને ખરી ગુજરાતી શી રીતે કહી શકાશે ?

માટે ગુજરાતના સંતાનો, પછી તે બ્રાહ્મણ હોય કે ક્ષત્રિય હોય, વાણીયા હોય કે ખેડૂત હોય, શુદ્ર હોય કે અત્યજ હોય, હિન્દુ હોય કે મુસલમાન હોય, પરસી હોય કે શ્રાવક હોય, ગમે તે જાતના, ગમે તે ધર્મના હોય, પંડિત હોય કે અર્થપંડિત હોય, સામાન્ય હોય કે અસામાન્ય હોય, મંથકાર હોય કે પત્રકાર હોય, વક્તા હોય, કે અવક્તા હોય, ધનિક હોય કે ગરીબ હોય પણ સૌ કોઇ આખાલટૂલ નરનારીએ જેમ અને તેમ અંગ્રેજી શબ્દોના પ્રયોગથી ખાનગીમાં કે સભામાં, વિદેશમાં કે સ્વદેશમાં, પોતાની જન્મ ભાષામાં ખીચડી કરશે નહિ, શુદ્ધ ગુજરાતી બોલવાનો ને લખવાનો હરહંમેશ પ્રયત્ન રાખશે અને જન્મભાષાનું ગૌરવ વધારશે. મ. ગાંધીજી અને નર્મદ જેવાઓએ કહ્યું છે કે 'યત્નકર અધૂરો તો તેની ભાષા પણ અધૂરી, યત્નકાર પૂરો તો તેની ભાષા પણ શુદ્ધપૂર્ણ.' માટે મહાન દેશભક્તોના વચનને સંપૂર્ણ અમલમાં આણુશો એવી આશા છે અને " ઇંગ્રેજી જાણનાર ગુજરાતીએ જાણ્યે અજાણ્યે પણ પરસ્પર વ્યવહારમાં ઇંગ્રેજીમાં પ્રયોગ નહિ કરવો." આ મહામાણના વચનને ખ્યાનમાં લેવાની વિનંતિ સાથે વિરમીશ.

આપ સર્વનો અમૂલ્ય વખત આ મારા શુષ્ક વિષય માટે શેકતા બદલ ક્ષમા માહું છું. વળી કોઇ પણ વ્યક્તિને ખોટું લગાડવાનો ઇરાદો ન હતો જતાં તેવું કાંઇ બન્યું હોય તો તે પણ દરગુજર કરશે એવી આશા છે.

ટીપ:-આ લેખ લખાયા પછી મ. ગાંધીજીના પ્રયાસથી વિદ્યાપીઠ, વિનયમંદિર, મહામાત્ર વગેરે શબ્દ પ્રયોગો નવા થયા છે પણ સ્થિતિમાં મોટો ફેરફાર હજી થયો નથી એ જૂલણું ન જોઇએ.

मुद्रक:-
बादशंकर मंछाराम बाट
मुद्रणस्थान
कणाभूय प्रिन्टींग प्रेस वीथी वर्कस
कलुपीठ नगर,
सुरत.

